

RAPPORT 2026:12

Artskyddet i samhällsplaneringen

En vägledning

Titel: Artskyddet i samhällsplaneringen
Rapportnummer: 2026:12
Utgivare: Boverket, mars, 2026
ISBN pdf: 978-91-90033-11-1
Processnummer: 3.4.1
Diarienummer: 192/2025

Innehållsförteckning

Förord	4
Sammanfattning	5
1 Inledning	6
Om vägledningen	7
Läsanvisning	7
Centrala begrepp inom artskyddet	10
2 Artskyddet som en del av arbetet med biologisk mångfald... ..	12
Internationella åtaganden och nationella målsättningar	12
Urbana och tätortsnära miljöer är viktiga för flera fridlysta arter	12
Grön infrastruktur är en viktig förutsättning	13
Exempel på vanligt förekommande fridlysta arter	15
3 PBL och artskyddsförordningen	20
Artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser	21
Arter som omfattas av artskyddsförordningen	23
Förbuden i artskyddsförordningen	23
Kopplingar mellan miljöbalken och PBL	27
4 Roller och ansvar för artskyddet i samhällsplaneringen	29
Lagstiftande och vägledande myndigheter	29
Länsstyrelsens ansvar för artskydd i planprocessen	30
Kommunens ansvar för artskydd i samhällsplaneringen	30
Verksamhetsutövarens ansvar	31
Lokala föreningar och enskilda	31
5 Grunderna för bedömning av artskyddet	33
Nationella och regionala underlag gällande skyddade arter	33
Inventeringar och planeringsunderlag	34
6 Arbeta strategiskt med artskyddet i översiktsplaneringen ...	40
Innehållskraven enligt PBL	40
Artskyddet i översiktsplaneprocessen	40
7 Utred artskyddet i detaljplaneringen	46
Bedöm planens effekter på fridlysta arter	46
Skyddsåtgärder enligt miljöbalken i detaljplan	48
Artskyddet i miljöbedömning av detaljplaner	52
Dispens från artskyddet	53
Anmälan om samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken för artskydd ...	54
Program till detaljplan kan ge bättre överblick	55
Artskydd i detaljplaneprocessen	56
Lämpliga planbestämmelser för hänsyn till fridlysta arter	62
8 Artskyddet vid förhandsbesked och bygglov	67
Artskyddet i lov inom detaljplan	67
Artskyddet vid förhandsbesked	68
Artskyddet i bygglov utanför detaljplan	69
Referenser	71
Tryckta källor	71
Icke-tryckta källor	71
Rättsfallssamling	73
Bilaga 1. Artskyddet i fysisk planering och lov, enkät 2025	76

Förord

Den nu gällande artskyddsförordningen (2007:845) trädde i kraft den 1 januari 2008 och är beslutad med bemyndigande enligt miljöbalkens åttonde kapitel. Artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser gäller alltid och ska tillämpas parallellt med plan- och bygglovsprocessen enligt plan- och bygglagen (2010:900), PBL.

Kommunerna har utmaningar att hantera fridlysta arter i samhällsplaneringen. Artskyddsfrågorna i detaljplanearbetet är komplexa, resurs- och tidskrävande. Samtidigt finns en stor osäkerhet kring rättsläge, krav på utredningar och hantering i processen. Det finns en utbredd önskan om tydligare vägledning och bättre stöd från länsstyrelsen, tolkning av lagstiftning, omfattning av utredningar och hantering av dispenser. Samtidigt finns det exempel på god samverkan och fungerande arbetssätt.

Boverket fick i regleringsbrevet för 2025 i uppdrag av regeringen att ta fram en vägledning om tillämpningen av artskyddsförordningen i samhällsplaneringen, med beaktande av Naturvårdsverkets och andra relevanta vägledningar inom området. Uppdraget har initierats av Klimat- och näringslivsdepartementet.

Arbetet med vägledningen har skett i dialog med Naturvårdsverket och med stöd av en extern referensgrupp bestående av representanter från tio kommuner, tre länsstyrelser, Världsnaturfonden WWF, Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), Trafikverket och tre konsultföretag.

Vägledningen har tagits fram av en arbetsgrupp vid Boverket bestående av bebyggelseantikvarie Anette Johansson, jurist Jörgen Lundqvist, planeringsarkitekt Rebecka Sandelius, biolog Ylva Rönning och expert riskhantering och klimatanpassning Sanna Dufbäck Fornander. Doris Grellmann, ekolog och naturvårdsstrateg vid Umeå kommun, har medverkat som expertstöd inom artskyddsfrågor i samhällsplaneringen. Projektledare för uppdraget har varit landskapsarkitekt Ulrika Åkerlund.

Denna vägledning utgör slutrapporteringen av regeringsuppdraget.

Karlskrona mars 2026

Anders Sjelvgren
generaldirektör

Sammanfattning

I samhällsplaneringen behöver kommunen ta hänsyn till flera aspekter och göra avvägningar mellan olika intressen för att åstadkomma en lämplig mark- och vattenanvändning enligt 2 kap. 2 § PBL. En aspekt som har aktualiserats i planläggningen de senaste åren är artskyddet. Växt- och djurarter som omfattas av artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser får inte störas eller skadas. Fridlysta arter är inget intresse som kan vägas mot andra intressen i en planeringssituation. Artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser innebär förbud och dispens från förbuden kan bara ges i det enskilda fallet.

Rättspraxis de senaste åren visar att om kommunen inte har utrett påverkan på fridlysta arter i detaljplanen, kan planen upphävas i domstol. Särskilt kritiskt är det med arter som är skyddade genom EU-direktiv och för vilka dispens normalt inte kan ges för uppförande av exempelvis bostadsbebyggelse.

Denna vägledning riktar sig till kommuner, länsstyrelser och privata aktörer och syftar till att tydliggöra när och hur artskyddsfrågorna kan komma in i planläggning och lovprövning. Den ger också en introduktion till vad artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser innebär och vem som har ansvar för artskyddet i samhällsplaneringen.

En framgångsfaktor för att hantera fridlysta arter i samhällsplaneringen är att kommunen har tillgång till ekologisk kompetens genom hela processen. Ekologisk kompetens behövs för att ta fram och tolka övergripande planeringsunderlag som landskaps- och habitatnätverksanalyser. Dessa underlag kan arbetas in i kommunens översiktsplan och kommunen kan på så sätt arbeta förebyggande och strategiskt för att bevara och utveckla viktiga livsmiljöer för fridlysta arter.

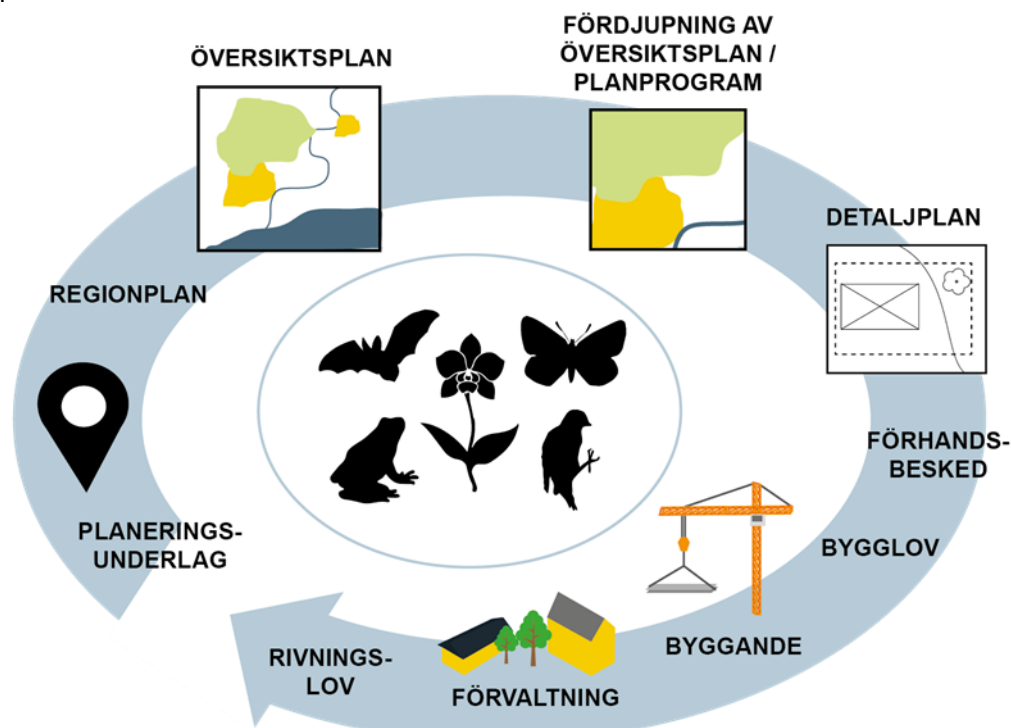
I detaljplaneläggningen har kommunen ansvar för att genomförandet av planen inte utlöser förbud enligt artskyddsförordningen. Fridlysta arter behöver därför inventeras och utredas så tidigt som möjligt i planprocessen och en artskyddsutredning behöver tas fram med förslag på skyddsåtgärder. Med god kunskap om fridlysta arter i tidigt skede kan kommunen anpassa och utforma detaljplanen så att påverkan på berörda arter kan undvikas.

Artskyddet aktualiseras också i kommunens prövning av lov och förhandsbesked. Rättspraxis visar att domstol kan upphäva kommunens beslut om det strider mot förbuden enligt artskyddsförordningen.

1 Inledning

I samhällsplaneringen aktualiseras fridlysta arter särskilt i samband med detaljplaneläggning då kommunen behöver säkerställa att ett genomförande av planen inte strider mot förbuden enligt artskyddsförordningen. PBL och miljöbalken gäller parallellt och prövningen av markens lämplighet enligt PBL och hantering av artskyddet enligt artskyddsförordningen behöver samordnas i möjligaste mån. Avsaknaden av juridiska kopplingar mellan regelverken medför att det saknas en tydlig process för hur samordningen ska ske. Rättspraxis med nya vägledande domar kommer relativt ofta, vilket gör att befintlig kunskap kastas om och rättsläget förändras.

År 2021 kom den så kallade ”Skydda skogen-domen” som fastslog att Sveriges tillämpning av artskyddsförordningen inte var förenlig med EU:s art- och habitatdirektiv. Domen klargjorde bland annat att skyddet av arter som omfattas av 4 a § artskyddsförordningen, det vill säga skyddade inom EU, gäller på individnivå.¹ Sedan dess har flera detaljplaner överklagats och upphävt av domstol.

Figur 1. Artskyddet gäller alltid och behöver följa med genom hela planeringsprocessen – från övergripande planeringsunderlag till förvaltning av den byggda miljön och rivning. Illustration: Boverket

¹ EU-domstolens dom av 4 mars 2021 i de förenade målen C-473/19 och C-474/19, Skydda skogen.

Artskyddsfrågorna är ofta komplexa och skiljer sig mycket åt mellan olika arter och lokala förutsättningar i det omgivande landskapet. Kommuner behöver därför skaffa sig kunskap om såväl ekologin som om de enskilda arterna. Det är av stor vikt att artskyddsfrågan kommer in tidigt i kommunernas planläggning för att öka förutsägbarheten och minska risken för kostsamma revideringar.

Om vägledningen

Denna vägledning bygger på befintliga vägledningar från Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen och länsstyrelse², litteratur, rättspraxis, en enkät till samtliga 290 kommuner³ samt en intervjustudie⁴ med kommuner och länsstyrelser. Vägledningen syftar till att tydliggöra de juridiska sambanden mellan PBL och artskyddsförordningen och visa på när och hur artskyddsfrågorna behöver hanteras i den fysiska planeringen, bygglov och förhandsbesked. Det övergripande målet är att tillämpningen av fridlysningsbestämmelserna i samhällsplaneringen ska bli mer ändamålsenlig, enhetlig, tids- och kostnadseffektiv samt rättssäker.

Vägledningen riktar sig främst till planhandläggare på kommuner och länsstyrelser samt privata aktörer.

Avgränsning

Vägledningen har fokus på PBL:s processer och hur artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser aktualiseras i dessa. För vägledning i tillämpning av artskyddsförordningen i sig, bedömning av kontinuerlig ekologisk funktion eller hur man gör artskyddsutredningar för specifika arter hänvisar Boverket till Naturvårdsverkets och Skogsstyrelsens vägledningar.

Läsanvisning

Vägledningen besvarar i huvudsak frågorna varför, vad, vem och hur man kan arbeta med artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser i samhällsplaneringen.

Detta första kapitel **Inledning** ger en inramning till vägledningen och tydliggör syfte, målgrupp och avgränsning. Här finns också en lista över centrala begrepp för vägledningen.

Det andra kapitlet **Artskyddet som en del av arbetet med biologisk mångfald** syftar till att sätta in arbetet med skyddade arter i ett bredare sammanhang för att skapa robusta och resilienta ekosystem. Här finns

² Naturvårdsverket. (2009), Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket. (2024), Länsstyrelsen i Stockholms (2024).

³ Bilaga 1. Artskyddet i fysisk planering och lov, enkät 2025.

⁴ WSP. (2025).

också korta fakta om fridlysta arter som är vanligt förekommande i bebyggd miljö och hur de påverkas av samhällsplaneringen.

Det tredje kapitlet **PBL och artskyddsförordningen** ger en djupare insikt i vad artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser innebär och hur dessa samspelar med PBL.

Kapitel 4 **Roller och ansvar för artskyddet i samhällsplaneringen** handlar om vilka roller EU, stat, myndigheter, domstolar, länsstyrelser och kommunen har i relation till lagstiftning, rättspraxis, vägledning, hänsyn och tillsyn.

Kapitel 5 **Grunderna för bedömning av artskydd** handlar om de viktiga planeringsunderlagen, inventeringarna och kunskapsunderlagen som är nödvändiga för att kunna arbeta förebyggande med skyddsåtgärder och för att bedöma påverkan på fridlysta arter i samhällsplaneringen.

Kapitel 6 **Arbeta strategiskt med artskydd i översiktsplaneringen** lyfter hur kommunen kan arbeta förebyggande med fridlysta arter inom ramen för översiktsplanen.

Kapitel 7 **Utred artskyddet i detaljplaneringen** vägleder hur kommunen kan arbeta integrerat med artskyddsutredningar och hantera skyddsåtgärder i detaljplanen.

Kapitel 8 **Artskyddet vid förhandsbesked och bygglov** ger en kort översikt över vad som gäller vid prövning av bygglov och förhandsbesked när artskyddet är aktuellt.

Under **Referenser** finns förteckning över tryckta och otryckta källor, författningar och rättsfall som utgör underlaget i vägledningen.

Sist i denna vägledning finns **Bilaga 1 Artskyddet i fysisk planering och lov, enkät 2025** med sammanställning och analys av svar från kommunerna på frågor om hantering av artskyddet i samhällsplaneringen.

I vägledningen finns också **blå rutor med vägledning, fakta, exempel från olika kommuner, lagstiftning och rättspraxis**.

Tabell 1. Förteckning över blå rutor.

Kapitel 2 Artskyddet och biologisk mångfald	Sida
Tänk på att varje art har sina krav på livsmiljöer	s. 13
Fakta: Rödlistade, hotade, fridlysta och skyddsvärda arter	s. 14
Kapitel 3 PBL och artskyddsförordningen	
Fakta: De allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken	s. 22
Rättspraxis: Bostäder är inte ett allt överskuggande allmänintresse	s. 26
Rättspraxis: Artskyddet behöver utredas inom planprocessen	s. 27
Rättspraxis: Bristfälligt underlag om fladdermöss	s. 28
Kapitel 4 Grunderna för bedömning av artskyddet	
Tänk på att Artportalen inte ger en heltäckande bild av biologisk mångfald	s. 34
Tänk på att upphandla artspecifik kompetens	s. 35
Exempel: Strömstad kommun och habitatnätverksanalys för sandödlor och hasselsnok	s. 36
Exempel: Övergripande riktlinje för läderbaggen i Norrköping	s. 37
Exempel: Lokalt åtgärdsprogram för vitryggig hackspett i Umeå	s. 38
Exempel: Strategi för Stockholms utomhusbelysning	s. 39
Kapitel 6 Arbete strategiskt med artskyddet i översiktsplaneringen	
Att tänka på i samrådet om översiktsplanen	s. 42
Exempel: Riktlinjer om att skyddade arter ska utredas i Lunds ÖP	s. 42
Exempel: Ansvarsarter i Lommas ÖP	s. 43
Exempel: Riktlinje för mindre hackspett i Umeå	s. 44
Att tänka på i planeringsstrategin	s. 45
Kapitel 7 Utred artskyddet i detaljplaneringen	
Tänk på att ta hjälp av ekologisk kompetens	s. 46
Rättspraxis: Tillräckligt utrett	s. 47
Tänk på skillnaden mellan skyddsåtgärder i miljöbalken respektive PBL	s. 49
Rättspraxis: Skyddsåtgärder ej tillräckliga	s. 50
Exempel: Proaktivt arbete med förstärkningsåtgärder för cinnoberbaggen i Uppsala	s. 51
Rättspraxis: Kommunen skulle ha gjort en MKB	s. 52
Tänk på att samrådet enligt 12 kap. 6 § miljöbalken är en formell prövning av planens påverkan	s. 54
Tänk på att tiden på året är central för inventering av arter	s. 58
Att tänka på i samrådsskedet av en detaljplan	s. 60
Att tänka på under granskningsskedet av en detaljplan	s. 61
Att tänka på inför antagande av en detaljplan	s. 62
Att tänka på för kommunen i samband med genomförande av en detaljplan	s. 62
Tänk på att det är svårt att reglera vegetation på kvartersmark	s. 66
Kapitel 8 Artskyddet vid förhandsbesked och bygglov	
Tänk på att lovbeprövade åtgärder kan strida mot artskyddet	s. 68
Tänk på fladdermöss vid rivningslov	s. 68
Rättspraxis: Bristfällig utredning	s. 69
Rättspraxis: Buller från återvinningsanläggning påverkar spelplats för tjäder	s. 69

Centrala begrepp inom artskyddet

Ansvarsart – är sällsynta och hotade arter som helt eller delvis har sin huvudsakliga utbredning inom ett begränsat område. Såväl kommuner som länsstyrelser kan utse ansvarsarter. Kommuner kan ta särskild hänsyn till dessa arter i fysisk planering och arbeta med riktade insatser för att gynna dem.

Artskydd – i denna vägledning avses skydd av arter genom artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser.

Avsiktligt – när den som har utfört en åtgärd är medveten om den förutsägbara konsekvensen av sitt handlande och trots det har genomfört den. Konsekvensen kan vara att en skyddad art eller dess livsmiljö sannolikt störs eller förstörs. Detta gäller även om störningen eller förstörandet inte var syftet med åtgärden.

Bevarandestatus – artens eller livsmiljöns förutsättningar för en långsiktig överlevnad och utveckling. För att statusen ska vara gynnsam ska arten ha en långsiktig livskraftig populationsutveckling. Detta kräver tillräckligt med lämpliga livsmiljöer som tillgodoser artens behov.

Fridlysta arter – växt- och djurarter som är fridlysta enligt artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser (4, 4 a och 6–9 §§ artskyddsförordningen). Syftet med fridlysning är att skydda en växt- eller djurart som riskerar att försvinna eller utsättas för plundring.

Fortplantningsområde – de områden där djur förökar sig. I regel utgörs ett fortplantningsområde av själva häcknings- eller boområdet, födosöksområdet, lekområde och för vissa djurgrupper även viloplatser. Dessa definieras olika för olika djurgrupper.⁵

Förstärkningsåtgärder – förebyggande åtgärder för att förstärka fridlysta arters populationer. Åtgärderna kan öka möjligheten till samlokalisering och att en dispens kan lämnas.

Habitat – livsmiljöer, hemvisten för en viss växt- eller djurart, som fyller alla behov för artens överlevnad. En livsmiljö kan bestå av flera naturtyper (biotoper).

Gynnsam bevarandestatus – att en art har en långsiktigt livskraftig populationsutveckling samt att det finns tillräckligt med fungerande livsmiljöer för att upprätthålla statusen.

Kompensationsåtgärd – en åtgärd för att kompensera för en otillåten påverkan på en fridlyst art. En kompensationsåtgärd kan endast vidtas i

⁵ Se bilaga 4 i Naturvårdsverkets Handbok 2009:2, Handbok för artskyddsförordningen del 1 – fridlysning och dispenser.

samband med en dispensprövning för att minska påverkan på arten. Kompensationsåtgärden kan i sig inte göra att man får en dispens utan kriterierna i artskyddsförordningen måste vara uppfyllda.

Kontinuerlig ekologisk funktion (KEF) – den ekologiska funktion en livsmiljö normalt ständigt tillhandahåller åt en art, till exempel som skydd eller födosökningsplats.

Livskraftig population – en tillräckligt stor och genetiskt varierad grupp av en art som trots miljömässiga störningar visar på en tillväxt så stor att risken är försumbar att den dör ut och/eller drabbas av negativa effekter av inavel under en fastställd längre tidsperiod.

Naturligt utbredningsområde – i stora drag var en art förekommer. Även områden som inte nyttjas för tillfället ingår, exempelvis områden som flyttfåglar utnyttjar eller passerar under sin flyttning. Inom det naturliga utbredningsområdet kan en arts förekomst vara sammanhängande eller fläckvis, eftersom många arter inte är jämt spridda inom sitt utbredningsområde.

Rödlistade arter – arter med risk för att dö ut utan att nödvändigtvis vara fridlysta. Det finns även fridlysta arter som inte är rödlistade. Den svenska rödlistan är en bedömning och sammanställning över enskilda arters risk att dö ut i Sverige och ger en överblick över arternas tillstånd. Rödlistan revideras vart femte år av SLU Artdatabanken.

Skada – en fysisk påverkan på livsmiljön som leder till att platsens kontinuerliga ekologiska funktion direkt eller successivt försämras i kvalitet eller kvantitet så att området tappar de egenskaper som gör det betydelsefullt för arten i fråga.

Skyddsåtgärd – åtgärd för att undvika, ta bort, minska negativ påverkan på fridlysta arter för att förebygga att artskyddsförordningens förbud aktualiseras. Skyddsåtgärd och försiktighetsmått är ett centralt begrepp i miljöbalken och framgår av 2 kap. 3 § miljöbalken.

2 Artskyddet som en del av arbetet med biologisk mångfald

Biologisk mångfald är en viktig förutsättning för flera reglerande, försörjande och kulturella ekosystemtjänster. Den biologiska mångfalden minskar drastiskt och det är angeläget att vårda och skydda naturen och dess ekosystem för att skapa ett motståndskraftigt samhälle.

Internationella åtaganden och nationella målsättningar

Utöver att artskyddet är en del av EU:s naturvårdsdirektiv, införlivade i miljöbalken och preciserade i artskyddsförordningen, finns det på både nationell och global nivå flera målsättningar och strategier för att bromsa förlusten av biologisk mångfald. FN:s konvention om biologisk mångfald (CBD) och de globala målen för biologisk mångfald inom Kunming/Montreal-ramverket lyfter särskilt skydd av arter (åtgärds mål 4) och hållbar fysisk planering som integrerar biologisk mångfald (åtgärds mål 12).⁶

Arbetet med skyddade arter ingår också i arbetet med EU:s förordning om restaurering av natur⁷ med tydliga mål om att restaurera olika ekosystem fram till 2050. Enligt förordningens artikel 4 ska medlemsstaterna genomföra de restaureringsåtgärder som är nödvändiga för att förbättra tillståndet till gott i områden med vissa livsmiljötyper som inte är i gott tillstånd.

Inom de svenska miljömålen finns det sextonde miljömålet Ett rikt växt- och djurliv som särskilt lyfter vikten av biologisk mångfald och hotade arter.

Urbana och tätortsnära miljöer är viktiga för flera fridlysta arter

I den byggda miljön finns en hel del livsmiljöer som är viktiga för många fridlysta arter. Många av dessa livsmiljöer hotas av pågående exploatering, landskapsfragmentering och skötselåtgärder som inte tar hänsyn till att bevara artrikedomen inom området. Det kan vara till exempel blom- och frörika gräsmarker, resterna av ett småskaligt kulturlandskap, villaträdgårdar och störda näringsfattiga ruderatmarker.

Andra livsmiljöer som finns kvar i staden är trädbärande gräsmarker, framför allt miljöer med grova ädellövträd som är särskilt viktiga för

⁶ Regeringskansliet (2023).

⁷ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2024/1991 av den 24 juni 2024 om restaurering av natur och om ändring av förordning (EU).

vedlevande skalbaggar, lavar och svampar, men också för fladdermöss. Även urbana vattenmiljöer såsom dammar, diken och kanaler är värdefulla för hotade och fridlysta arter, till exempel för groddjur samt strand- och vattenlevande djur. Kring många större städer finns dessutom större områden med oavverkade skogar för frilufts- och rekreationsändamål, som samtidigt är livsmiljöer för flera fridlysta skogsberoende arter.

Grön infrastruktur är en viktig förutsättning

När naturområden fragmenteras blir det svårare för djur och växter att sprida sig. Det leder till att arterna blir mindre motståndskraftiga mot förändringar i miljön. Därför är det viktigt att bevara och skapa en grön infrastruktur – ett sammanhängande nätverk av naturområden och gröna stråk som gör det lättare för arter att röra sig mellan olika platser. Grön infrastruktur är en rumslig förutsättning för att bevara den biologiska mångfalden.

Vad som behöver göras för att stärka den gröna infrastrukturen beror på vilka arter och livsmiljöer som finns i området. Ofta behöver man titta på hela landskapet. Exempel på åtgärder är att återställa naturmarker, skapa nya ängar längs vägar eller anlägga parker och grönområden som binder ihop olika naturområden.

Tänk på att varje art har sina krav på livsmiljöer

Varje art har särskilda krav på livsmiljö. Med livsmiljö menas här alla typer av miljöer som en art behöver under sin livscykel för att kunna överleva och reproducera sig. För fladdermöss behövs platser för att övervintra och vila, till exempel ihåliga träd. Det behövs jaktmarker för att söka föda och platser för parning och uppfödning av ungar – så kallade kolonier.

Vissa arter är känsliga för ljusföroreningar, till exempel fladdermöss och insekter. Andra arter är känsliga för buller. En del arter såsom vissa skalbaggar kräver död ved och andra såsom fjärilar behöver ängsmark och andra naturtyper. Detta ställer stora krav på kunskap om olika arter för att kunna bedöma påverkan, vilka skyddsåtgärder som behöver vidtas och i vilken omfattning samt lämpliga kompensationsåtgärder.

Fakta: Rödlistade, hotade, fridlysta och skyddsvärda arter i Sverige

Det totala antalet arter i Sverige uppges vara cirka 65 000. Det finns fortfarande en stor kunskapsbrist för många av dess arter.

Rödlistade och hotade arter

SLU Artdatabanken tar regelbundet fram den svenska rödlistan. Den är en bedömning och sammanställning över enskilda arters risk att dö ut och ger en överblick över arternas tillstånd. Rödlistan har ingen formell juridisk status, men är ett viktigt underlag i arbetet med bevarandet av biologisk mångfald. I den nyaste rödlistan från 2026 har tillståndet bedömts för cirka 23 000 svenska arter enligt internationella kriterier. Arterna är placerade i en av rödlistans kategorier enligt figuren nedan.

Rödlistade arter är alla arter där det har konstaterats kunskapsbrist eller någon hotstatus. Dessa arter behöver inte vara fridlysta trots att de är starkt hotade. Det finns också fridlysta arter som inte är hotade.

Hotade arter omfattar alla arter inom kategorierna sårbar, starkt hotad eller akut hotad.

Figur 2. Rödlistans kategorier enligt internationella bedömningskriterier.

Illustration: Boverket.

Fridlysta arter är alla vilda fåglar samt de växt- och djurarter som är med artskyddsförordningens bilaga 1 och 2. Arter som nämns i bilaga 1 är fridlysta genom EU-lagstiftning och arter som lyfts i bilaga 2 är nationellt fridlysta.

Naturvärdesarter brukar förekomma i samband med naturvärdesinventeringar och är arter som indikerar en särskild betydelse för biologisk mångfald. Naturvärdesarter kan antingen finnas i officiella listor eller motiveras av inventeraren. Det finns flera typer av arter som räknas som naturvärdesarter och som kan överlappa varandra. Långt ifrån alla naturvärdesarter är fridlysta.

Signalarter är fridlysta arter, rödlistade arter, typiska arter, och andra naturvårdsarter som signalerar värden för biologisk mångfald och därför är lämpliga att använda som stöd för naturvärdesbedömningar.

Sällsynta eller lokalt ovanliga inhemska arter behöver varken vara fridlysta eller rödlistade.

Nyckelarter har en stor ekologisk funktion i att forma livsmiljöer.

Indikator- eller paraplyarter är arter som indikerar att ett område har betydelse för biologisk mångfald.

Inom naturvården finns också begreppet **skyddsvärd art**. Med detta avses arter eller populationer där områdesskydd krävs för att förutsättningarna för arternas fortlevnad i livskraftiga populationer ska vara säkerställda på lång sikt.

Exempel på vanligt förekommande fridlysta arter

Fakta om olika växt- och djurarter finns samlade på Artdatabankens webbplats. I detta avsnitt beskriver vi fladdermöss, större vattensalamander och mindre hackspett som är vanligt förekommande arter i och nära tätorter. Dessa arter är skyddade genom EU-direktiv och därmed svåra att få dispens för, se kapitel 3. Här beskrivs också hur de påverkas av exploatering och hur påverkan kan förebyggas genom skyddsåtgärder.

Lästips!

Läs mer om olika arter på SLU Artdatabankens Artfakta.

<https://artfakta.se>

Fladdermöss

I Sverige finns 19 arter av fladdermöss, alla fridlysta enligt 4 a § artskyddsförordningen. Det innebär att det är förbjudet att döda, fånga eller störa fladdermöss, särskilt under parning, övervintring och flyttning, samt att förstöra deras fortplantningsområden och viloplatser. Fortplantningsområden omfattar både själva koloniplatsen och dess viktiga födosöksområden. Skyddet gäller alla levnadsstadier och omfattar ett strikt individskydd.

Ekologi och livsmiljö

Fladdermöss förflyttar sig under årets lopp för att tillgodose sina behov av föda, koloniplatser och övervintring. På sommaren samlas dräktiga honor i kolonier, exempelvis i hus eller ihåliga träd. När ungarna är stora töms kolonin och parningstiden börjar. En del arter bildar parningsrevir

medan andra samlas i svärmar, ofta i anslutning till övervintringsplatser. Parningsområden varierar från art till art, från ihåliga träd i skogsgläntor till berglandskap.

Under hösten flyttar fladdermöss från sina sommartillhåll till övervintringsplatser på svala, fuktiga ställen som jordkällare, stenbyggnader, klapperstensfält eller grottor. Vissa fladdermusarter som till exempel trollpipistrell kan flytta så långt som till Mellaneuropa för att övervintra. På våren söker de sig till områden med gott om insekter, innan det är dags för honorna att flytta in i yngelkolonin igen.

Figur 3. Nordfladdermus (*Eptesicus nilssonii*). Bildkälla: Wikimedia commons. Fotot är taget av Mnolf och är licensierat enligt Creative Commons.

Viktiga förutsättningar

Fladdermöss behöver skyddade platser för kolonier, övervintring, parning och vila samt lämplig vegetation i födosöksområdena som skapar mörker och skydd mot predatorer. Födan består till stor del av nattaktiva insekter som ofta finns vid artrika naturbetesmarker och våtmarker. De trivs i halvöppna, lövrika miljöer med äldre hålträd och vatten som sjöar, våtmarker eller vattendrag, miljöer som även förekommer i stadsparker och kring mindre samhällen.

Påverkan vid exploatering

Fladdermöss är känsliga för störningar och förändringar i sina livsmiljöer. Storskaligt skogs- och jordbruk minskar både variationen i landskapet och tillgången till insekter, vilka är två viktiga förutsättningar för fladdermöss. Förtätning av städer och utbyggnad av infrastruktur skapar barriärer i form av stora vägar och ökar samtidigt ljus- och bullerstörningar. På detta sätt kan dagens samhällsplanering vara ett stort hot mot fladdermöss. Med fler upplysta områden i stadsbilden försvinner fladdermössens skydd mot rovfåglar, vilket gör dem sårbara och hotar deras överlevnad.

Bevarandeåtgärder

Variation i landskapet är avgörande för att bevara fladdermöss. Åtgärder som gynnar arten är att bevara boplatser, öka födotillgången och skydda födosöksområden. Våtmarker nära träd eller i skog producerar insekter och ger skydd. I stadsmiljö kan dammar fylla samma funktion. En sammanhållen grön infrastruktur gör att fladdermöss kan förflytta sig mellan biotoper i skydd av träd. Fladdermöss störs av belysning, här kan en anpassning av exempelvis gatu- och vägbelysningar främja fladdermöss.

Större vattensalamander

Större vattensalamander, *Triturus cristatus*, tillhör artgruppen groddjur och är fridlyst enligt 4 a § artskyddsförordningen. En minskning av populationen hos större vattensalamander pågår eller förväntas ske, främst på grund av försämrad kvalitet på artens livsmiljö och antalet populationslokaler samt skapandet av barriärer mellan lekvatten och lämpliga livsmiljöer på land. Arten är idag klassad som livskraftig (LC).

Figur 4. Större vattensalamander (*Triturus cristatus*). Bildkälla: Wikimedia commons. Fotot är taget av Christian Fischer är licensierat enligt Creative Commons.

Ekologi och livsmiljöer

Vid lekperioden som infaller under våren och försommaren uppehåller sig arten i vattnet, resterande delen av livscykeln tillbringas på land. Arten förekommer i lövdominerad skog och i fuktig öppen mark. Den rör sig sällan längre än 100 meter från lekvattnet, om lämpliga landmiljöer finns nära. Fortplantning sker i permanenta, oftast fiskfria, vatten med skyddande vegetation och vattenlevande insekter. Lekvattnet bör vara solbelyst för tidig islossning och hög temperatur långt in på hösten. Arten kräver stabil landmiljö och är därför känslig för avverkning och markförändringar som orsakar fragmentering och ofta leder till lokala utdöenden. Större vattensalamander finns i Götaland (ej Gotland), större delen av Svealand och sparsamt i södra Norrlands kustland till södra

Ångermanland. Förekomsterna är oftast isolerade, med begränsat utbyte mellan populationer.

Påverkan vid exploatering

Habitatförstöring och försämrade spridningsvägar mellan vatten och landhabitat är den främsta orsaken till att arten försvunnit från många lokaler. Lövskog med död ved och småvatten har i stor utsträckning försvunnit eller påverkats under 1900-talets landskapsförändringar. Fortplantning sker i vattenmiljöer som är känsliga för både kemiska förändringar och temperaturförändringar. Ändrad markanvändning vid lekvatten kan leda till minskad solexponering och sänkta temperaturer, vilket försämrar livsmiljön. Förurning, ofta orsakad av övergödning från jordbruk, är en annan negativ faktor.

Bevarandeåtgärder

Skötsel- och bevarandeåtgärder bör inriktas på att skydda artens livs- och spridningsmiljöer. Avverkning vid lekvatten bör undvikas i områden som kan utgöra livsmiljö. Om exploatering hotar en populations livsmiljö och skyddsåtgärder inte räcker kan det som sista utväg bli nödvändigt att flytta hela populationen, vilket kräver dispens från artskyddsförordningen.

Mindre hackspett

Mindre hackspett, *Dryobates minor*, tillhör familjen hackspettar och är fridlyst enligt 4 § artskyddsförordningen. En betydande minskning av beståndet skedde mellan 1975 och 1990. Beståndet har därefter stabiliserats något men bedöms fortsatt minska. Arten är rödlistad som nära hotad (NT) och prioriterad enligt Skogsstyrelsens föreskrifter (SKSFS 2014:7)⁸.

Ekologi och livsmiljö

Mindre hackspett förekommer i hela landet. Mindre hackspett lever vanligtvis i löv- och lövblandskog samt i ädellövskogar i södra Sverige. Andra gynnsamma landskapstyper och biotoper där mindre hackspett trivs är jordbrukslandskap, lövskogshagar, kärrskog samt i parker och trädgårdar inom urbana miljöer. Häckning sker i döda lövträd, vilket utgör en viktig förutsättning för artens överlevnad.

För en lyckad häckning krävs revir på cirka 40 hektar äldre lövskog inom ett område på upp till 200 hektar, större vid uppsplittrad lövskog. Födan består främst av vedlevande insekter och larver vinter och vår samt olika insekter sommartid. Begränsad födotillgång under senvinter och vår påverkar häckningen. Vintertid kan födosöksområdet omfatta flera hundra hektar, men fågeln återvänder till samma boplatser varje kväll.

⁸ Föreskrifter (SKSFS 2014:7) om ändring i Skogsstyrelsens föreskrifter (SKSFS 2011:7) och allmänna råd till skogsvårdslagen.

Figur 5. Mindre hackspett (*Dryobates minor*). Bildkälla: Wikimedia commons. Fotot är taget av Dion Art och är licensierat enligt Creative Commons.

Påverkan vid exploatering

Mindre hackspett missgynnas av fragmentering av landskapet, avverkning av äldre lövträd och minskat lövinslag i skog, särskilt röjning och avverkning av alkärr och täta strandskogar samt när murkna träd och grenar tas bort. Vid planerade åtgärder bör bedömningar göras för att säkerställa att populationen av mindre hackspett kan bibehållas på en tillfredsställande nivå utan att skada artens livsmiljöer, viloplatser eller fortplantningsområden. Detta gäller även i mer stadsnära natur där det är viktigt att se till att tillräckligt stora sammanhängande naturområden, med en variation av viktiga element, finns tillgängliga.

Bevarandeåtgärder

För att gynna mindre hackspett är det viktigt att säkerställa tillräckligt med lövskogsmiljöer med olika lövträd, främst lind, björk, al och ek. Även asp, både äldre träd och aspsly, utnyttjas av mindre hackspett vid födosök och bör därför sparas vid åtgärder inom artens revir. En viktig åtgärd är att spara döda eller döende träd, samt att skapa stående död ved, till exempel genom ringbarkning. Funktionella kantzoner av lövträd bör lämnas mot kulturmarker, sumpskogar och bäckar. Stora björkar och lindar har stort värde för mindre hackspett och bör sparas, särskilt vid hagmarker. Även grovgreniga granar utnyttjas av mindre hackspett under vissa år för födosök och skydd och bör därför sparas i viss utsträckning.

3 PBL och artskyddsförordningen

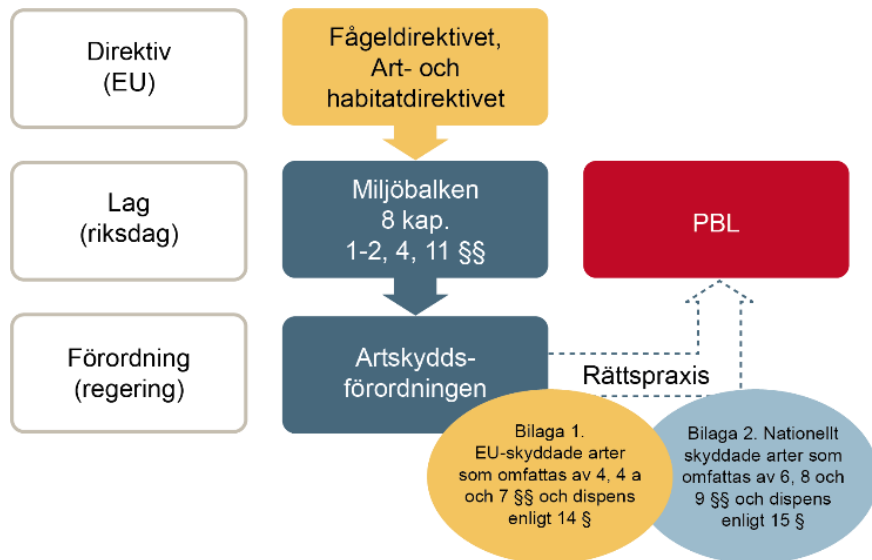
Enligt 1 kap. 2 § PBL är det en kommunal angelägenhet att planlägga mark och vatten. Planläggning och prövning i ärenden om lov eller förhandsbesked ska alltid syfta till att mark- och vattenområden används för det eller de ändamål som områdena är mest lämpade för med hänsyn till beskaffenhet, läge och behov (2 kap. 2 § PBL). I PBL:s andra kapitel finns de allmänna intressen man ska ta hänsyn till vid planläggning och som ger förutsättningar för en god samhällsutveckling. Här uttrycks naturvärden som allmänna intressen och som riksintressen, dock utan krav på hänsyn till fridlysta arter.

Parallellt med PBL gäller artskyddsförordningen, som har tagits fram med stöd av 8 kap. 1–2, 4, 7 och 11 §§ miljöbalken. Bestämmelserna om fridlysning i artskyddsförordningen kommer dels från EU:s art- och habitatdirektiv⁹ och fågeldirektiv¹⁰, dels från de svenska fridlysningsregler som fanns i den numera upphävda naturvårdslagen (1964:822).

Artskyddsförordningen är ett komplext system där olika regler gäller beroende på artgrupp och hur arterna har klassificerats i bilagor till förordningen. Det finns även undantag i själva förordningen för vissa åtgärder med vissa arter. Praxisen är omfattande och regelverket justeras ofta. I detta kapitel berättar vi om artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser, PBL och rättspraxis som ger vägledning om hur artskyddet behöver hanteras inom ramen för samhällsplaneringen.

⁹ Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter.

¹⁰ Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/147/EG av den 30 november 2009 om bevarande av vilda fåglar.

Figur 6. Illustration över hur artskyddsförordningen påverkar beslut enligt PBL. Artskyddet har delvis sin grund i EU-direktiv som är implementerade genom miljöbalken och preciserade i artskyddsförordningen med tillhörande bilagor. Det finns inga kopplingar mellan miljöbalkens åttonde kapitel och PBL, men rättspraxis visar att frågorna om artskyddet behöver hanteras inom ramen för beslut enligt PBL. Illustration: Boverket.

Artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser

Artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser innebär förbud mot åtgärder som förstör livsmiljöer som är nödvändiga för fridlysta arter. Det är även förbjudet att skada, störa och döda arter samt att förstöra deras viloplats och fortplantningsområden.

Regeringen har under 2025 remitterat ett förslag på ändring av artskyddsförordningen som innebär omfattande ändringar i de nationella fridlysningsreglerna (idag 6, 8 och 9 §§ samt 15 § artskyddsförordningen). Efter beslut under våren 2026 förväntas ändringen börja gälla från sommaren 2026. Ändringen kommer att inkludera en helt ny bilaga 2, det vill säga en lista på nationellt fridlysta arter enligt av regeringen beslutade kriterier.

Artskyddsförordningen är en precisering av miljöbalkens hänsynsbestämmelser

I andra kapitlet miljöbalken finns allmänna hänsynsregler som gäller för alla som vidtar eller avser att vidta en åtgärd som kan vara av betydelse för människors hälsa eller miljön. Av praxis framgår att artskyddsförordningen ska ses som en precisering av de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken.¹¹

¹¹ Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket. (2024). MÖD 2013:13.

Fakta: De allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken

I miljöbalkens andra kapitel finns sex hänsynsregler. Nedan anges de fem mest relevanta för hantering av artskyddet och som behöver beaktas för att inte utlösa förbud enligt artskyddsförordningen.

Bevisbörderegeln (2 kap. 1 § miljöbalken)

Alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd är skyldiga att visa att de iakttar de förpliktelser som följer av de allmänna hänsynsreglerna, när frågor prövas om bland annat tillåtlighet, tillstånd, godkännande och dispens samt vid tillsyn enligt miljöbalken. Det är verksamhetsutövaren som ska kunna visa till exempel tillsynsmyndigheterna att de allmänna hänsynsreglerna följs.

Kunskapskravet (2 kap. 2 § miljöbalken)

Alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd ska skaffa sig den kunskap som behövs med hänsyn till verksamhetens eller åtgärdens karaktär och omfattning för att skydda människors hälsa mot skada eller olägenhet.

Försiktighetsprincipen (2 kap. 3 § miljöbalken)

Alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd ska utföra de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön.

Lokaliseringsprincipen (2 kap. 6 § miljöbalken)

För en verksamhet eller åtgärd som tar i anspråk ett mark- eller vattenområde ska det väljas en plats som är lämplig med hänsyn till att ändamålet ska kunna uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön. Frågan om en plats är lämplig ska bedömas med hänsyn till miljöbalkens mål som fastställs i 1 kap. 1 § miljöbalken. Även om det inte finns bättre alternativa platser från miljösynpunkt måste den valda platsen ändå vara lämplig i sig. Flera platser kan ibland vara lämpliga för en verksamhet. I sådana situationer ska den bästa av dessa platser väljas.

Rimlighetsavvägning (2 kap. 7 § miljöbalken)

Kraven ovan gäller i den utsträckning det inte kan anses orimligt att uppfylla dem. Vid denna bedömning ska särskild hänsyn tas till nyttan av skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått jämfört med kostnaderna för sådana åtgärder.

Enligt Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen kan dock en rimlighetsavvägning aldrig medföra att ett av förbuden i artskyddsförordningen kringgås.¹²

¹² Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket. (2024). Gemensamma riktlinjer för handläggning av artskyddsärenden i skogsbruket. Version 2.1. 2024-06-20. S. 20.

Arter som omfattas av artskyddsförordningen

Vilka arter som är fridlysta och vad fridlysning innebär regleras genom artskyddsförordningens 4, 4 a och 6–9 §§ med tillhörande bilagor.

Nationellt skyddade arter respektive arter som är skyddade genom EU-direktiv

Artskyddet omfattar, förutom samtliga fågelarter, huvudsakligen arter som är hotade, sårbara, sällsynta eller endemiska i ett EU-perspektiv (arter i artskyddsförordningens bilaga 1) samt de som riskerar att försvinna, alternativt plundras, i ett nationellt perspektiv (nationellt fridlysta arter i artskyddsförordningens bilaga 2).

Tabell 2. Tabell över vilka arter som omfattas av vilken paragraf och bilaga i artskyddsförordningen samt på vilken nivå som arterna är skyddade – nationellt respektive EU.

Paragraf	Arter som omfattas	Nationellt skydd eller skydd genom EU-direktiv	Bilaga i artskyddsförordningen
4 §	Alla vilda fåglar	EU	1
4 a §	Andra djur än fåglar	EU	1
6 §	Vilt levande kräddjur, groddjur och ryggradslösa djur	Nationellt	2
7 §	Växter	EU	1
8 §	Vilt levande kärlväxter, mossor, lavar, svampar och alger	Nationellt	2
9 §	Vilt levande kärlväxter, mossor, lavar, svampar och alger	Nationellt	2

Förbuden i artskyddsförordningen

Artskyddsförordningen innebär förbud mot påverkan på fridlysta arter och är inte en tillståndsprövning. Syftet är att de förbjudna åtgärderna inte ska ske utan att tillräcklig hänsyn tagits till de fridlysta arterna. Det handlar alltså främst om att undvika skada och vidta skyddsåtgärder och försiktighetsmått och bara i sista hand söka dispens från förbuden.

Internationellt skyddade arter enligt 4, 4 a och 7 §§ artskyddsförordningen

Fridlysning av fåglar enligt 4 § artskyddsförordningen

Bestämmelsen införlivar EU:s fågeldirektiv som innebär ett skydd för samtliga fågelarter som förekommer naturligt inom Europeiska unionens europeiska territorium. EU-kommissionen har tagit fram en lista som omfattar samtliga fågelarter som bedöms förekomma vilt inom EU:s europeiska territorium (EU Bird List).

Enligt 4 § artskyddsförordningen är det förbjudet att:

1. avsiktligt fånga eller döda vilda fåglar,
2. avsiktligt förstöra eller skada vilda fåglars bon eller ägg eller bortföra sådana fåglars bon,
3. samla in vilda fåglars ägg, även om de är tomma, och
4. avsiktligt störa vilda fåglar, särskilt under deras häcknings- och uppfödningssperiod, om inte störningen saknar betydelse för att
 - a) bibehålla populationen av fågelarten på en tillfredsställande nivå, särskilt utifrån ekologiska, vetenskapliga och kulturella behov, eller
 - b) återupprätta populationen till den nivån.¹³

Förbudet omfattar alla vilda fåglar och det är punkt 4 som är mest relevant i samhällsplaneringen. Negativ påverkan på en fågelarts livsmiljö, exempelvis genom planering och byggande, kan utgöra en störning som är förbjuden om den hotar en tillfredsställande populationsutveckling. Varje störning av en enskild fågel är alltså inte förbjuden, utan skyddet syftar till att bevara eller återupprätta fågelpopulationerna.

Fridlysta djurarter enligt 4 a § artsskyddsförordningen

Bestämmelsen införlivar bland annat EU:s art- och habitatdirektiv och gäller de djurarter som har markerats med N eller n i bilaga 1 till artskyddsförordningen. Enligt bestämmelsen är det förbjudet att:

1. avsiktligt fånga eller döda djur,
2. avsiktligt störa djur, särskilt under djurens parnings-, uppfödningss-, övervintrings- och flyttperioder,
3. avsiktligt förstöra eller samla in ägg i naturen, och
4. skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplats.

Förbudet gäller alla levnadsstadier hos djuren. Bestämmelsen omfattar bland annat alla arter av fladdermöss, uter, större vattensalamander, åkergroda, hasselsnok, grön mosaiktrollslända, citronfläckad kärrtrollslända, läderbagge och apollofjäril. Skyddet är på individnivå. Särskilt viktigt att ta hänsyn till i samhällsplaneringen är punkt 4 som gäller livsmiljöer viktiga för fortplantning och viloplats.

¹³ Från och med 1 maj 2026 får fjärde punkten i 4 § artskyddsförordningen lydelsen:

4. avsiktligt störa vilda fåglar, särskilt under deras häcknings- och uppfödningssperiod, om störningen har väsentlig betydelse med hänsyn till fågeldirektivets syfte att

a) bibehålla populationerna av fågelarterna på en tillfredsställande nivå, särskilt utifrån ekologiska, vetenskapliga och kulturella behov, med beaktande även av ekonomiska krav eller rekreationsbehov, eller

b) anpassa populationerna av arterna till den nivå som anges i a).

Fridlysta växtarter enligt 7 § artskyddsförordningen

Bestämmelsen införlivar EU:s art- och habitatdirektiv och gäller de växtarter som har markerats med N i bilaga 1 till artskyddsförordningen. Enligt bestämmelsen är det förbjudet att avsiktligt plocka, samla in, skära av, dra upp med rötterna eller förstöra växter i deras naturliga utbredningsområde i naturen.

Förbudet gäller alla stadier i växternas biologiska cykel. I samhällsplaneringen är det framför allt relevant vid risk för borttagning av viktiga livsmiljöer inom växternas naturliga utbredningsområde.

Nationellt fridlysta arter enligt 6, 8 och 9 §§ artskyddsförordningen

Vilka arter som ska omfattas av skydd enligt 6, 8 och 9 §§ artskyddsförordningen beslutas sedan den 1 januari 2008 av regeringen. Fridlysningen av en art kan gälla i hela landet, i ett län eller i en del av ett län. I artskyddsförordningens bilaga 2 framgår vilka arter som är fridlysta enligt 6, 8 eller 9 §§ samt om de är fridlysta i hela landet eller endast en del av landet. Nationellt fridlysta arter omfattar kräddjur, groddjur och ryggradslösa djur samt vilt levande kärlväxter, mossor, lavar, svampar och alger.

Dispens från förbuden

Om påverkan på fridlysta arter inte kan undvikas genom skyddsåtgärder kan länsstyrelsen ge dispens från förbuden enligt 14 och 15 §§ artskyddsförordningen. Här gäller olika regler för arter som är fridlysta av EU (14 §) och som är nationellt fridlysta (15 §). Generellt är det mycket svårare att få dispens enligt 14 § än enligt 15 § artskyddsförordningen.

Internationellt fridlysta arter kräver dispens enligt 14 § artskyddsförordningen

För arter som är skyddade enligt 4, 4 a och 7 §§ artskyddsförordningen får länsstyrelsen i det enskilda fallet ge dispens från förbuden enligt 14 § artskyddsförordningen endast om

1. det inte finns någon annan lämplig lösning,
2. det inte försvårar upprätthållandet av gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde, och
3. dispensen behövs för något av ett antal uppräknade ändamål eller skäl (14 § 3 a-g artskyddsförordningen).

Samtliga tre kriterier måste vara uppfyllda för att dispens ska kunna lämnas. Värt att nämna här är att det normalt bara är punkt 3 c som i vissa fall kan åberopas i planeringssammanhang: 3 c. av hänsyn till allmän hälsa och säkerhet eller av andra tvingande skäl som har ett allt överskuggande allmänintresse.

Europeiska Kommissionen har väglett att begreppet, ”ett allt överskuggande allmänintresse”, ska tolkas restriktivt och avse situationer där ett

projekt och dess syfte är ”absolut nödvändigt”. Ett allt överskuggande allmänintresse kan exemplifieras med en åtgärd som måste vidtas när den är grundläggande för människors hälsa, säkerhet eller miljö.¹⁴ I praktiken har det handlat om stora infrastrukturprojekt eller anläggningar för totalförsvaret.

Rättspraxis: Bostäder inte ett allt överskuggande allmänintresse

Enligt en detaljplan skulle en mörgelgrav fyllas igen och större vattensalamander flyttas till annan plats. Kommunen sökte för åtgärden dispens från artskyddsförordningen för att kunna genomföra planen. Mark- och miljööverdomstolen (MÖD) bedömde att planläggning och byggande av 140 nya bostäder i kollektivtrafikhärläge inte kan utgöra ”ett allt överskuggande allmänintresse”. Kommunen har inte redovisat hur fortplantningsområdet för större vattensalamander skulle kunnat införlivas i den omgivande bebyggelsen vid planeringsstadiet eller varför ett sådant införlivande skulle vara uteslutet. MÖD bedömer därför att det inte finns skäl att bifalla kommunens ansökan om dispens enligt 14 § artskyddsförordningen. Kommunen får göra om planen. **MÖD M 4142–25.**

Nationellt fridlysta arter kräver dispens enligt 15 §

För nationellt fridlysta arter som skyddas enligt 6 och 8–9 §§ artskyddsförordningen, får länsstyrelsen i det enskilda fallet bevilja dispens från förbudet enligt 15 § artskyddsförordningen. Dispens kan bara ges ifall det inte finns någon annan lämplig lösning och dispensen inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde.¹⁵

För dessa arter behöver inte särskilda skäl anges, och det kan vara lättare att motivera hur artens bevarandestatus bibehålls med exempelvis skyddsåtgärder i detaljplanen.

Artskyddet gäller alltid

Artskyddet gäller alltid oavsett när en art påträffas. Även om artskyddet har utretts för en viss art under detaljplanprocessen, kan artskyddet åter bli aktuellt när det dyker upp nya förutsättningar. Det kan till exempel handla om att arten tidigare har observerats inom ett område, men inte har kunnat konstateras häckande. Här kan en notering om häckning leda till att artskyddsfrågan för samma art åter blir aktuellt. Det kan också handla om att kommunen har gjort en artskyddsutredning för flera arter, men att det efter att planen har fått laga kraft upptäckts ytterligare en fridlyst art.

¹⁴ Europeiska kommissionen, Vägledning om artikel 6.4 (2007), s. 8; Europeiska kommissionen, Vägledning om strikt skydd (2007) s. 54.

¹⁵ Observera att regelverket för det nationellt fridlysta arterna föreslås ändras under 2026.

Kopplingar mellan miljöbalken och PBL

I PBL finns flera hänvisningar till miljöbalken med aspekter som ska beaktas i planering och prövning. Det handlar om hushållning med mark och vatten enligt 3 och 4 kap., miljökvalitetsnormer enligt 5 kap., strategiska miljöbedömningar enligt 6 kap. samt strandskydd enligt 7 kap. miljöbalken. Detta är också områden som länsstyrelsen ska bevaka enligt PBL i sin tillsyn över kommunernas planläggning enligt 11 kap. 10 § PBL. Det finns däremot inga hänvisningar till 8 kap. miljöbalken om skydd för biologisk mångfald med tillhörande artskyddsförordning och är därför inget som länsstyrelsen enligt PBL ska bevaka.

Eftersom artskyddet alltid gäller kan en detaljplan som fått laga kraft eller ett positivt beslut om bygglov komma i konflikt med artskyddsförordningen. En detaljplan eller beslut om bygglov ger ingen rätt att vidta några åtgärder i strid med bestämmelserna om artskydd. Om det finns risk för att förbud utlöses och det inte går att lösa kan platsen vara olämplig. Det finns inte heller något formellt krav på att en dispensprövning som behövs enligt artskyddsförordningen ska ha utförts innan beslut om att anta detaljplan fattas.

Av PBL framgår det att planläggning och prövning som avser en användning av ett mark- eller vattenområde ska samordnas med prövning enligt annan lagstiftning, om det lämpligen kan ske (2 kap. 11 § PBL). Prövningen av påverkan på fridlysta arter bör alltså ske parallellt med planläggningen.

Artskyddet behöver utredas inom planprocessen

Regeringsrätten har uttalat att om frågan om fridlysta arter tas upp först sedan övriga prövningar slutförts finns det en risk att någon verklig prövning av förutsättningarna för undantag från skyddet inte kommer till stånd.¹⁶

Rättspraxis: Artskyddet behöver utredas inom planprocessen

Plan- och bygglagen ställer inte uttryckligen krav på att bestämmelserna om artskydd ska beaktas i ett detaljplaneärende. Regelsystemet får emellertid anses förutsätta att underlaget i ett planärende belyser dessa frågor på ett erforderligt sätt. **MÖD 2023:17 II.**

Underlaget bör möjliggöra en samlad bedömning av de planerade åtgärdernas inverkan på fridlysta arter och deras fortplantnings- och viloområden. **MÖD 2023:17 II.**

Om frågan om artskyddsdispens tas upp först sedan övriga prövningar slutförts finns en risk att någon verklig prövning i dessa delar inte

¹⁶ RÅ 2005 ref. 44.

kommer till stånd (jfr rättsfallet RÅ 2005 ref. 44). **MÖD P 1441-21 och MÖD P 4389-24.**

I ett detaljplaneärende behöver därför den information som krävs för fridlysta arter finnas med, antingen genom en miljökonsekvensbeskrivning, eller om det är tillräckligt, en artskyddsutredning. Ett bristfälligt beslutsunderlag i artskyddshänseende kan innebära att det inte går att bedöma om förbud enligt artskyddsförordningen utlöses eller inte. Detta kan leda till att ett beslut att anta en detaljplan upphävs av domstol vid ett eventuellt överklagande. Bristfälligt underlag är förvisso inte samma sak som ”faktisk påverkan” på skyddade arter, men om underlaget inte räcker för att bedöma risken, och därmed behovet av skydds- och förstärkningsåtgärder och/eller dispens, kan domstolen välja att upphäva planen. Man kan alltså inte komplettera underlaget och göra riskbedömning och skyddsåtgärder i efterhand. Enligt flera domstolsavgöranden som gjorts måste artskyddet hanteras inom ramen för planprocessen.

Rättspraxis: Bristfälligt underlag om fladdermöss

Detaljplanen medgav bostadsbebyggelse i ett parkområde med förekomst av fladdermöss. För att domstolen ska kunna ta ställning till om detaljplanen kan komma i konflikt med artskyddsförordningen behövs ett erforderligt beslutsunderlag avseende hur fladdermössen nyttjar detaljplaneområdet, innehållande bland annat en systematisk inventering av fladdermusbeståndet – utförd under relevant tid på året – och av hålträd i och omkring detaljplaneområdet. Den utredning som kommunen hittills gjort är inte tillräcklig för att bedöma vilken inverkan ett genomförande av detaljplanen kan ha på fladdermössens fortplantningsområden och viloplatser. Kommunens beslut att anta detaljplanen upphävs. **MÖD P 4389-24.**

4 Roller och ansvar för artskyddet i samhällsplaneringen

Alla som vidtar en åtgärd ska ta hänsyn till fridlysta arter så att förbud enligt artskyddsförordningen inte utlöses. Det här kapitlet handlar om vem som har ansvar för artskyddsfrågorna i samhällsplaneringen och på vilket sätt.

Lagstiftande och vägledande myndigheter

EU

EU reglerar skyddet av arter genom art- och habitatdirektivet och fågeldirektivet samt naturrestaureringsförordningen (NRF). EU-kommissionen tar fram vägledningar och listar de arter som ska skyddas på EU-nivå och övervakar att medlemsstaterna lever upp till direktivens och NRF:s krav. EU-domstolens praxis är styrande för hur förbud och undantag ska tillämpas i medlemsländerna. Svenska myndigheter måste följa EU-domstolens praxis. Felaktig hantering av arter som är fridlysta genom EU-direktiv kan föranleda överklaganden till EU-domstolen.

Sverige som medlemsstat i EU

Sverige är som medlemsstat i EU skyldigt att arbeta proaktivt för att skydda arter och säkerställa livskraftiga populationer. Sverige är också skyldigt att regelbundet rapportera om statusen för EU-skyddade arter och om hur lagstiftningen tillämpas. Sverige tar även fram fridlysningsbestämmelser för arter som ska skyddas på nationell nivå.

Mark- och miljödomstolen och mark- och miljööverdomstolen

Mark- och miljödomstolen och mark- och miljööverdomstolen (MÖD) prövar ärenden enligt miljöbalken (inklusive artskyddsförordningen) och PBL. Domstolarna kan upphäva kommunens beslut att anta en detaljplan om den riskerar att innebära otillåten påverkan på skyddad art, utredningarna eller skyddsåtgärderna är otillräckliga och förbud riskerar att utlösas. Även förhandsbesked och bygglov utanför detaljplan har upphävts på grund av brist på utredningar.

Nationella myndigheter

Naturvårdsverket har det övergripande ansvaret för att samordna och vägleda om tillämpningen av artskyddsförordningen i Sverige. Skogsstyrelsen tar tillsammans med Naturvårdsverket fram riktlinjer för handläggning av artskyddsärenden i skogsbruket. Boverket ansvarar för

vägledning om artskyddsförordningens tillämpning i planprocessen och lovprövning enligt PBL.

Regioner med planeringsansvar enligt 7 kap. PBL

Regionerna Stockholm, Skåne och Halland har ansvar för att ta fram en regionplan enligt 7 kap. PBL. Regionplanen är vägledande för kommunernas fysiska planering och lyfter frågor som är av regional betydelse och hur hänsyn tas till de allmänna intressena i 2 kap PBL. Regionplanen kan rymma planeringsprinciper och riktlinjer för grönstruktur och biologisk mångfald.

Länsstyrelsens ansvar för artskydd i planprocessen

Enligt PBL har länsstyrelsen två roller i planeringsprocessen, en rådgivande roll och en tillsynsroll. I planprocessen har länsstyrelsen möjlighet att ge rådgivning om artskydd inför och under samråd. Tillsynen är dock avgränsad till fem så kallade överprövningsgrunder, även kallade ingripande- eller inkallelsegrunder, som framgår av 11 kap. 10 § PBL. Länsstyrelsen bevakar dessa frågor i både översiktsplan och detaljplan. Artskyddet ingår inte i dessa överprövningsgrunder och är därför inget som länsstyrelsen ska yttra sig om i granskningen av översiktsplanen eller detaljplanen. Däremot kan länsstyrelsen göra ett frivilligt yttrande vid sidan av det formella granskningsyttrandet där länsstyrelsen påtalar artskyddet.

Enligt miljöbalken har länsstyrelsen ansvar för att vägleda och bevaka artskyddsförordningen inom sitt geografiska område. Länsstyrelsen utövar också tillsyn och prövar dispenser från förbuden i artskyddsförordningen. Tillsynen över artskyddet är ofta händelsestyrd, det vill säga att länsstyrelsen agerar när någon påtalar att det finns risk för att förbud utlöses. Om kommunen söker dispens från artskyddet eller anmäler samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken (se Kapitel 7 Utred artskyddet i detaljplaneringen, s. 54) blir det en prövning av påverkan på fridlysta arter. Länsstyrelsen ansvarar även för att ta fram och tillhandahålla regionala kunskaps- och planeringsunderlag om naturvärden och grön infrastruktur samt arbetar med regionala åtgärdsprogram för hotade arter.

Kommunens ansvar för artskydd i samhällsplaneringen

Kommunen har enligt PBL ansvar för planering av mark- och vattenområden och tar fram och beslutar om antagande av översiktsplan och detaljplaner. I planläggningen behöver kommunen ha kännedom om vilka skyddade arter som finns i kommunen och planera mark- och vattenområden så att förbuden enligt fridlysningsbestämmelserna inte utlöses. Kommunen behöver säkerställa att relevanta kunskapsunderlag om skyddade arter och naturvärden finns tillgängliga och används i beslutsprocessen.

Vid prövning av förhandsbesked, bygglov, rivningslov och marklov enligt PBL behöver kommunen undersöka om det finns risk för påverkan på fridlysta arter och om förbuden förebyggts genom att undvikas eller genom skyddsåtgärder. Om det ändå finns risk för påverkan på skyddade arter eller deras livsmiljöer, är det lämpligt att kommunen ber den sökande kontakta länsstyrelsen och anmäla om samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken eller söka dispens från artskyddet innan kommunen beviljar bygglovet eller förhandsbeskedet. Kommunen ska i sin lovprövning kontrollera att villkor och bestämmelser i detaljplanen efterlevs, inklusive de beslutade skyddsåtgärderna i detaljplanen som syftar till att uppfylla artskyddsförordningens krav. Det kan också krävas tillsyn av allmän plats enligt 11 kap. 19 § PBL.

Kommunen som markägare

Som huvudman för allmän plats, det vill säga parker och grönområden, har kommunen möjlighet att arbeta proaktivt med skyddsåtgärder. Som markägare av skog och naturmark kan kommunen också arbeta förebyggande med övergripande naturvård genom att restaurera naturområden för att stärka livsmiljöerna för fridlysta arter. Kommunen kan också säkerställa sådana områden över tid genom områdesskydd enligt 7 kap. miljöbalken såsom biotopskydd eller naturreservat.

Verksamhetsutövarens ansvar

Enligt 2 kap. miljöbalken omfattas verksamhetsutövaren av kraven på hänsyn, enligt 2 kap. miljöbalken (se Kapitel 3 PBL och artskyddsförordningen, s. 21). Verksamhetsutövare kan vara en byggaktör, exploatör eller markägare som avser att vidta en åtgärd. Om en detaljplan tas fram efter ansökan av en exploatör kan denne vara beställare för utredningar om arter och naturvärden och föreslå skyddsåtgärder. Inför antagande av en detaljplan behöver ansvarsförhållanden för beslutade skyddsåtgärder vara klarlagda så att kommun, exploatör och eventuellt andra kan genomföra skyddsåtgärder och därigenom ta ansvar för att hänsyn tas till skyddade arter.

Lokala föreningar och enskilda

Enligt Århuskonventionen har miljöorganisationer som uppfyller vissa kriterier rätt att överklaga beslut som strider mot nationell miljö rätt, bland annat artskyddsförordningen. Exempel på lokala föreningar som finns på många platser i Sverige är Naturskyddsföreningens lokala kretsar, BirdLife Sveriges regionalföreningar och lokala fågelklubbar (fåglar), BatLife Sweden (fladdermöss), Sveriges herpetologiska riksförening (grod- och kräldjur), Sveriges mykologiska förening (svampar), Sveriges entomologiska förening (insekter) och Svenska botaniska förening (växter).

Enskilda kan också påtala artskyddet och anmäla till länsstyrelsen som då kan inleda ett tillsynsärende.

5 Grunderna för bedömning av artskyddet

För att ha kunskap om vilka arter som finns och kunna bedöma påverkan på fridlysta arter behövs olika typer av underlag på både övergripande och detaljerad nivå. Dessa underlag utgör grunden för hanteringen av fridlysta arter.

Nationella och regionala underlag gällande skyddade arter

Det går att göra förstudier för att bedöma sannolikheten för förekomster av skyddade arter med hjälp av nationella och regionala datakällor, som numera tillhandahålls mest som GIS-data. Många kommuner har dessutom tillgång till en kommunal databas med inrapporterade områden för naturvärden där även alla inventeringar på lokal nivå är inlagda. Finns det tydliga indikationer på områden med höga naturvärden eller relevanta artfynd behöver området utredas vidare.

Två av de vanligaste datakällorna som är tillgängliga för alla är länsstyrelsernas geodatakatalog och SLU Artdatabankens Artportalen.

Länsstyrelsernas geodatakatalog

Länsstyrelsernas geodatakatalog innehåller data över skyddade områden, skyddsvärda naturmiljöer samt information om den gröna infrastrukturen för olika naturmiljöer såsom skog eller ängsmark med värdetrakter och värdekärnor.¹⁷

Artportalen visar var arter har påträffats

Artportalen är en digital portal där man kan söka fram inrapporterade fynd av arter för planområdet. Den kan ge indikationer på om det finns fridlysta arter på platsen. Artfynden rapporteras oftast in av artkunniga privatpersoner som är medlemmar i olika artspecialistorganisationer. Det finns även kontrollfunktioner för ovanligare arter. Artportalen ger inte en heltäckande information över alla arter och områden och alla observationer är inte validerade utan kan kräva mera utredning. Flera skyddade arter är även dolda, om man inte har särskild behörighet.¹⁸

¹⁷ Länsstyrelserna (2026).

¹⁸ SLU Artdatabanken (2026).

Tänk på att Artportalen inte ger en heltäckande bild av biologisk mångfald

Artportalen visar var arter har rapporterats, inte var arter finns. Det finns betydligt fler inrapporterade arter i tätorter och populära grönområden, jämfört med landskapet i stort. Artportalen har fler observationer i södra Sverige än i norra, vilket beror på att det där finns fler observatörer. Antal rapporter är alltså inte kopplat till artrikedomen på en plats, eller var i landskapet det finns högre naturvärden.

Gör en sammanställning av nationella underlag

Att sammanställa befintliga nationella, regionala och lokala underlag för att få en överblick är en bra och kostnadseffektiv metod för att få fram ett underlag till översiktsplanen, detaljplan och förhandsbesked. En sådan sammanställning ger också ett underlag för att identifiera vilka vidare inventeringar och utredningar som behöver göras. GIS-underlagen kan med fördel läggas som skikt i kommunens databas för att öka tillgängligheten. Databasen kompletteras allt eftersom nya inventeringar görs. Naturvårdsverket har tagit fram vägledning för vilka nationella dataunderlag som finns gällande natur och grönstruktur.¹⁹

Kommunen kan också med fördel lista vilka fridlysta arter med N i artskyddsförordningens bilaga 1, som finns i kommunen. Det är troligen inte så många och ofta är förekomsterna kända.

Inventeringar och planeringsunderlag

Naturvärdesinventeringar (NVI) lägger grunden

NVI är ingen artinventering, utan här definieras och beskrivs naturvärdesklasser för olika naturmiljöer enligt deras betydelse för biologisk mångfald. Naturvärdesbedömning sker utifrån en bedömning av naturmiljöernas struktur (biotopvärde) och ett artvärde. Här finns olika kategorier för värdearter där fridlysta arter enbart tas med om de är mera sällsynt förekommande och har ett signalvärde. Naturtyper som på grund av sina ekologiska förutsättningar är särskilt artrika eller viktiga livsmiljöer för rödlistade eller sällsynta arter klassas som områden med höga naturvärden.

Sverige har tagit fram en SIS-standard SS 19000:2023 för att kartlägga och värdera biologisk mångfald. Naturvårdsverket ger kostnadsfri åtkomst till standarden.²⁰

¹⁹ Naturvårdsverket (2023).

²⁰ Svenska institutet för standarder, SIS (2025).

Samordna artinventeringar med NVI

I inventeringsrapporten anges en förteckning över påträffade fridlysta arter eller arter som är kända sedan tidigare för området. Om man sedan tidigare har underlag som signalerar förekomst av fridlysta arter kan det vara en poäng att samtidigt som NVI även beställa artinventering för en effektivare planprocess. Detta under förutsättning att artinventeringen kan göras under rätt tid på året.

Enligt standarden finns inget krav på avgränsning av naturmiljöer för enskilda arter, detta måste upphandlas extra med en riktad artinventering som kräver rätt tidpunkt, rätt utrustning som till exempel fladdermusdetektorer och specialkompetens för den artgruppen.

NVI för översiktsplan respektive detaljplan

NVI kan genomföras med olika detaljeringsgrader. För kommunövergripande översiktsplaner räcker det för det mesta med en översiktlig detaljeringsgrad som sträcker sig ner till 0,5 hektar som minsta karteringsenhet. För detaljplaner rekommenderas en detaljerad inventering med en minsta karteringsenhet på 100 kvadratmeter där alla naturvårdselement som till exempel naturvärdesträd är med.

Fyndplatser för arter ska enligt standarden alltid registreras med koordinater och rapporteras till Artportalen.

Riktade artinventeringar behövs för att klarlägga omfattning av förekomst

Om det har observerats eller misstänks finnas skyddade arter inom ett område är det lämpligt att upphandla en riktad inventering för artgruppen, till exempel häckfågelinventering, fladdermusinventering eller växtinventering.

Framtagna inventeringsmetodik för olika artgrupper finns tillgängliga via Naturvårdsverket, till exempel Handledning för miljöövervakning²¹. BirdLife Sweden har framtagen metodik för fåglar och BatLife Sweden håller under året 2026 på att ta fram en standard för inventering av fladdermöss.

Tänk på att upphandla artspecifik kompetens

Den konsult som anlitas för att inventera och utreda artskydd i en exploateringsprocess behöver ha särskild och dokumenterad kompetens för den berörda artgruppen.

²¹ Naturvårdsverket (2026).

Landskaps- och habitatnätverksanalyser ger överblick av samband och sammanhang

Naturmiljöerna i både det urbana och omgivande landskapet riskerar att bli såväl allt mindre som mer fragmenterade vilket gör att avstånden mellan naturmiljöerna blir större. Detta gör det svårt för många arter att hitta tillräckligt med föda eller fortplantningspartners inom rimliga avstånd, vilket har en negativ effekt på arters populationsutveckling.

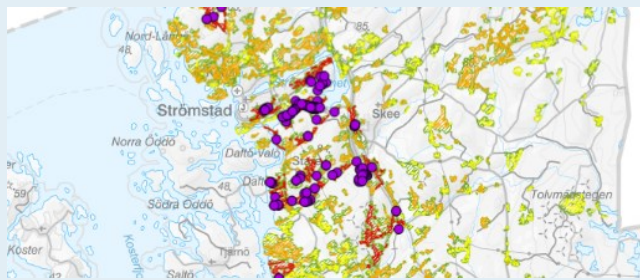
För att få en helhetsbild av ett landskaps gröna infrastruktur kan man göra landskapsanalyser och habitatnätverksanalyser. Där kartläggs livsmiljöer, deras ekologiska samband och spridningsvägar, men också hinder för olika arters spridning. Underlaget kan dels visa hur planer kan komma att påverka arters livsmiljöer, dels visa var i landskapet ekologiska samband behöver bevaras och förstärkas genom åtgärder för relevanta fridlysta arter.

Exempel: Strömstad kommun och habitatnätverksanalys för sandödlor och hasselsnok

I Strömstads kommun märkte kommunen att hasselsnok och sandödlor ofta blev föremål för artskyddsutredningar och annan typ av artskyddshantering inom kommunen. Med hjälp av en konsult lät kommunen ta fram en habitatnätverksanalys som innehåller GIS-skikt med lämpliga livsmiljöer och spridningskorridorer. Dessa miljöer kopplades sedan till artobservationer inom kommunen. På så sätt fick kommunen även en värdering av livsmiljöerna där de graderades i gult, orange och rött. Gula områden visar bra och mindre bra livsmiljöer, orange områden visar bra livsmiljöer utan artobservation och röda områden visar bra livsmiljöer med artobservation. De röda områdena ska undvikas för exploatering, medan gula och orange områden kan vara möjliga att exploatera om man vidtar skyddsåtgärder. Habitatnätverksanalysen och värderingen av de olika områdena är ett mycket användbart underlag i arbetet med planläggning. Den är visuell och lättförståelig, vilket gör att många kan ta till sig budskapet. Den ger dessutom en bra fingervisning om var det finns andra skyddsvärda arter, eftersom sandödlor och hasselsnok fungerar som indikatorarter.²²

²² Sveriges Miljömål (2023).

Figur 7. Utsnitt av karta över habitatnätverksanalys för sandödla och hasselsnok i Strömstad kommun.

Karta: Strömstad kommun

Grönplan och översiktliga planeringsunderlag

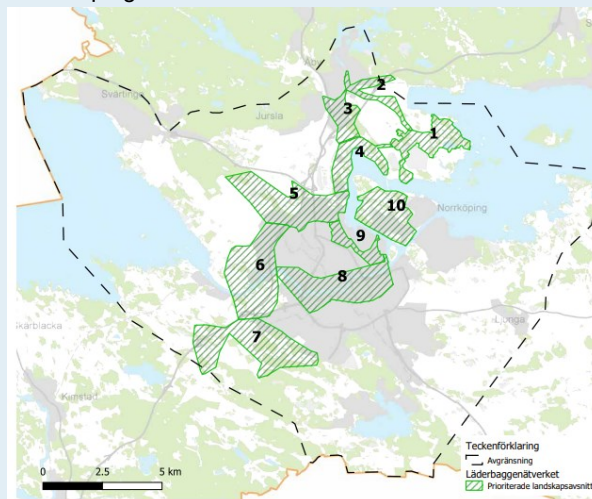
Allt fler kommuner tar fram kommunala grönplaner som ett strategiskt planeringsunderlag för bevarande och utveckling av grönstrukturen. I grönplanen kan det vara lämpligt att kartlägga viktiga livsmiljöer och landskapssamband samt beskriva strategier för att långsiktigt skydda, bevara och främja fridlysta arter. Detta är ett bra kunskapsunderlag när det gäller artens utbredning och populationsutveckling för kommande artskyddsutredningar. Många kommuner berörs även av nationella åtgärdsprogram för hotade arter som med fördel kan arbetas in i en grönplan. Dessutom kan kunskapsunderlag som tagits fram på en övergripande nivå återanvändas i många kommande detaljplaner.

Exempel: Övergripande riktlinje för läderbaggen i Norrköping

Inom ramen för Norrköpings arbete med grönstruktur har kommunen tagit fram ett fördjupat underlag om läderbaggen. Läderbaggen är en så kallad paraplyart för eklandskap, vilket betyder att den är en indikator för god grön infrastruktur i eklandskap och att åtgärder som gynnar arten även gynnar många andra skyddade arter som är beroende av samma livsmiljöer. Förutom kartunderlag för habitatnätverket har kommunen även antagit en planeringsinriktning för läderbaggen. Bland annat ska befintliga värdekärnor och spridningsstråk bevaras och där det är möjligt och lämpligt skyddas i naturreservat eller genom bestämmelser i detaljplaner. Om skada ändå skulle uppstå ska den kompenseras. På kommunägd mark ska naturvårdande skötsel prioriteras i såväl befintliga som potentiella framtida värdekärnor och spridningsstråk.²³

²³ Norrköpings kommun (2020).

Figur 8. Karta som visar olika prioriterade landskapsavsnitt i läderbaggenätverket i Norrköpings kommun.

Källa: Norrköpings kommun.

Exempel: Lokalt åtgärdsprogram för vitryggig hackspett inom Umeå kommun

Den vitryggiga hackspetten är en av de mest hotade arterna i Sverige och har under lång tid haft en nedåtgående trend från att i början av 1900-talet varit vanlig. Under hösten 2015 observerades ett inflöde av flera vitryggiga hackspettsindivider till Västerbotten från Finland. Sedan dess har det varje år observerats flera individer och häckningar inom Umeå kommun. På Ön som ligger i Umeälven nära centrala Umeå planeras det för ett större bostadsområde. Här har det sedan 2017 flera gånger observerats födosökande vitryggig hackspett.

Ön är omgiven av stadsbebyggelse, och lövskogsmiljöerna är relativt små och utspridda och utgör därmed inte optimala förutsättningar för häckningar. Trots det har Öns lövskogsområden en viss betydelse som födosöksområde och spridning för vitryggig hackspett längs Umeås älvslandskap. 2018 upprättades ett lokalt åtgärdsprogram för vitryggig hackspett. Syftet var att möjliggöra bebyggelse på Ön och samtidigt säkra förutsättningar för en lokal livskraftig population av hackspettarna med tillräckligt stora födosöksområden och lämpliga häckningsplatser. I åtgärdsprogrammet pekas flera lövskogsområden ut som lämpliga att restaurera för att skapa goda förutsättningar för framgångsrika häckningar med kvalitativt goda och tillräckligt stora födosöksområden.

Med en långsiktig förvaltning av älvslandskapets skogar är målet att i enlighet med översiktsplanen även skapa mervärden för att stärka vitryggig hackspetts etablering i älvslandskapet.²⁴

Ta hjälp av lokal kunskap – samarbeta med föreningslivet

Lokala föreningar samt enskilda artkunniga personer kan utgöra en värdefull resurs, kopplad till djup kunskap om specifika arter. De har ofta god kunskap om vilka arter som finns i kommunen och kan besitta hög specialistkompetens. Om kommunen tar kontakt med lokala föreningar och informerar om vilka planer som är på gång ges möjlighet till dialog om vilka underlag som behöver tas fram eller vilka skyddsåtgärder som behöver inarbetas i planen.

Exempel: Strategi för Stockholms utomhusbelysning

Belysning i nattmörkret påverkar växt och djurliv negativt och kan också upplevas som störande för människor. Samtidigt är utomhusbelysning viktig för att öka trygghet, tillgänglighet och vistelsevärden för invånare och besökare. För att hantera dessa intressekonflikter har Stockholm Stad tagit fram en strategi för stadens utomhusbelysning. Utgångspunkten i strategin är att belysningsåtgärder ska anpassas till de behov och förutsättningar som finns på respektive plats. Med stöd av strategin kan staden arbeta utifrån gemensamma grundprinciper för att säkerställa rätt belysning på rätt plats, vid rätt tillfälle. Strategin kopplar väl an till kommunens andra styrdokument, såsom Handlingsplan för biologisk mångfald och översiktsplanen, samt kommunala förvaltningar och bolag som berörs.

Några åtgärder som lyfts för biologisk mångfald i strategin är:

- Närvarostyrd belysning på platser med höga naturvärden och där kommuninvånare rör sig, bidrar till minskad negativ påverkan på biologisk mångfald med bibehållen trygghet och säkerhet.
- Belysning bör undvikas i områden med höga naturvärden som är särskilt värdefulla för biologisk mångfald och som inte är belysta idag. Anpassade belysningslösningar är ett alternativ om det av tillgänglighetsskäl bedöms finnas behov av belysning på en sådan plats. Detta bidrar till att minimera påverkan på den biologiska mångfalden samtidigt som tillgängligheten kan öka.²⁵

²⁴ Umeå kommun (2018).

²⁵ Stockholm Stad (2024).

6 Arbeta strategiskt med artskyddet i översiktsplaneringen

Översiktsplanen är ett viktigt instrument för att kunna hantera komplexa frågor som artskyddet på ett strategiskt sätt. Det ekologiska sammanhanget förstås bättre i det större perspektiv som en översiktsplan behandlar. I takt med utvecklingen av praxis för artskyddet i detaljplan och bygglov har allt fler kommuner börjat integrera skyddade arter i översiktsplanen för att kunna hantera artskyddsfrågorna på ett bra sätt i kommande planering.

Kommunomfattande underlag som habitatnätverksanalyser och områden med höga naturvärden kan användas för att identifiera särskilt känsliga områden som behöver undvikas vid exploatering. I översiktsplanen kan kommunen både ta ställning till vilka områden som bör undvikas och vilka områden som behöver förstärkas för att främja en eller flera skyddade arter på sikt. Översiktsplanens skala gör det svårt att ha detaljerade underlag för enskilda arter, men övergripande analyser och ställningstaganden gällande fridlysta arter kan öka medvetenheten om och beredskapen för att hantera artskyddet i efterföljande planering och byggande.

I översiktsplaneringen kan kumulativa effekter analyseras, det vill säga den samlade påverkan från tänkta exploateringar på arters livsmiljöer. Kommunen kan också i översiktsplanen besluta om riktlinjer för bebyggelseutveckling och identifiera behov av åtgärdsprogram för fridlysta arter. Kommunen kan även låta utreda och föreslå områden för skydd eller naturrestaureringar för att nå en tillfredställande populationsutveckling för en eller flera fridlysta arter som riskerar att påverkas negativt av planläggningen.

Innehållskraven enligt PBL

Kommunen ska i översiktsplanen beskriva hur förhållanden av väsentlig betydelse ska beaktas. Här handlar det om att kommunen ska bedöma vilka förhållanden som uppstår när den planerade mark- och vattenanvändningen möter områden med naturvärden. En analys av förutsättningarna för fridlysta arters bevarande kan ligga till grund för planeringen och vara en del av miljöbedömningen.

Artskyddet i översiktsplaneprocessen

I 3 kap. PBL framgår vilka aktörer som ska involveras i vilka skeden. När det gäller artskyddet är det framför allt relevant att lyfta kommunens och länsstyrelsens roller, men också den betydelse som lokala föreningar och

artkunniga individer har i förmedlandet av kunskap om de specifika förutsättningarna.

Figur 9. Artskyddet behöver följa med i översiktsplaneringens olika steg.

Illustration: Boverket

Samrådet är viktigt för att samla in befintlig kunskap om skyddade arter

Samrådet om översiktsplanen syftar bland annat till att definiera de fridlysta arter som berörs av den planerade utvecklingen av den fysiska miljön. Här är det betydelsefullt att tidigt ha en dialog med länsstyrelsen och identifiera behov av underlag som behöver tas fram.

Förutom information via Artportalen och länsstyrelsernas planeringskatalog kan kommunen ha egna underlag som på olika sätt lyfter naturvärden och potentiella områden med fridlysta arter. Det kan vara grönpå, naturvårdsprogram, grönsstrategi och befintliga naturvärdesinventeringar.

Länsstyrelsen har en viktig roll i det tidiga skedet i att bistå med planeringsunderlag som rör fridlysta arter. Det kan vara regional handlingsplan för gröns infrastruktur, regionala naturvårdsprogram och relevanta åtgärdsprogram (ÅGP) för skyddade arter.

Läs mer om planeringsunderlag i kapitel 4 Grunderna för bedömning av artskyddet.

Artskyddet i miljöbedömningen av översiktsplanen

Översiktsplanen bedöms i princip alltid kunna leda till betydande miljöpåverkan, vilket innebär att en strategisk miljöbedömning ska genomföras. Denna process påbörjas samtidigt som planprocessen och pågår parallellt och integrerat med översiktsplanens process. Miljöbedömningen kan användas som verktyg i analysen av påverkan på de berörda fridlysta arterna.

Den kunskap och de synpunkter som kommunen hämtar in i samrådet och miljöbedömningen ligger till grund för de ställningstaganden som kommunen gör i planen.

I samrådsyttrandet över kommunens samrådsförslag till översiktsplan kan länsstyrelsen med fördel lyfta utmaningar med artskyddet som kan uppstå i och med planförslaget.

Att tänka på i samrådet om översiktsplanen:

- Sammanställ befintliga kunskaps- och planeringsunderlag.
- Ta tidig kontakt med länsstyrelsen och ta reda på vilka frågor som behöver belysas.
- Beskriv och kartlägg de fridlysta arter som förekommer i kommunen samt analysera de ekologiska sambanden. Även lokala föreningar kan bidra med underlag.
- Kartlägg områden med naturvärden och ekologiska samband som är viktiga för att bevara en kontinuerligt ekologisk funktion.
- Ta reda på om det behöver planeras åtgärder för att bevara en långsiktig gynnsam populationsutveckling av fridlysta arter.
- Identifiera särskilt känsliga områden som bör undvikas vid exploatering. Använd processen kring miljöbedömningen som verktyg för att få fram underlag till översiktsplanen.
- Ta reda på vad översiktsplanen behöver innehålla för att kunna användas som underlag vid förhandsbesked om bygglov.

Exempel: Riktlinjer om att skyddade arter ska utredas i Lunds ÖP

I Lunds kommuns översiktsplan finns områdesspecifika riktlinjer för utpekade utbyggnadsområden, och i de fall det är känt att dessa områden kan hysa arter som är rödlistade eller omfattas av artskyddsförordningen pekas detta ut och kommunen gör ställningstagande som lyder:

”Vid efterföljande planering och utbyggnad som riskerar att påverka miljöer med förekomst av arter som omfattas av artskyddsförordningen och/eller rödlistade arter ska dessa utredas, beaktas och åtgärder vidtas för att i första hand bevara och skydda dessa miljöer.”

Bedömningen om på vilka platser artskydd är en viktig fråga att belysa i kommande detaljplanearbete har gjorts utifrån underlag från Artportalen och befintliga strukturer samt var artskydd tidigare har behövt hanteras. Det är ett stöd för att antingen se till att artskyddsfrågan tas upp tidigt i

processen, eller att efterföljande detaljplaneläggning kan styras bort från särskilt känsliga områden.²⁶

Granskning

Det ställs inget krav på att länsstyrelsens granskningsyttrande ska innehålla synpunkter på hur kommunen har hanterat artskyddet i den föreslagna översiktsplanen. Länsstyrelsen får dock yttra sig om översiktsplanen vid sidan om det formella granskningsyttrandet. Länsstyrelsen kan då till exempel yttra sig över artskyddet om det finns ställningstaganden i översiktsplanen som kan riskera att leda till åtgärder som kan utlösa förbud mot artskyddet.

Exempel: Ansvarsarter i Lommas ÖP

I Lomma kommuns översiktsplan finns följande beskrivning:

”Vissa djur och växter kan fridlysas med stöd av artskyddsförordningen. Alla Sveriges orkidéer, groddjur, kräddjur, fladdermöss och vilda fåglar är fridlysta. Ytterligare växt- och djurarter kan vara fridlysta och det innebär att organismen och deras boplatser eller andra livsmiljöer inte får förstöras. Detta kan ha stor bäring på var det är lämpligt med förändrad markanvändning för till exempel områden för exploatering.”

Lomma pekar dessutom på de åtgärdsprogram för hotade arter som har eller kommer att tas fram av Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten. Kommunen anger också de ansvarsarter som anses viktiga att främja på lokal nivå och som meddelats av Länsstyrelsen i Skåne.²⁷

Genomförande

Översiktsplanen är vägledande för efterkommande beslut i plan-, lov- eller tillståndsärenden. I genomförandet av planen kan kommunen notera hur planen lever upp till funktionen som utgångspunkt för efterföljande planering och beslut. I översiktsplanen kan det också gå att utläsa exempelvis vilka åtgärdsprogram och naturvårdsprogram som finns eller behöver tas fram för att bevara fridlysta arter långsiktigt. Det är viktigt att löpande följa upp och utvärdera översiktsplanens effekter på bevarandet av fridlysta arter, i en kontinuerlig översiktsplanering.

²⁶ Lunds kommun (2025).

²⁷ Lomma kommun (2022).

Exempel: Riktlinje för mindre hackspett i Umeå

I Umeå kommuns fördjupade översiktsplan för älvskapsområdet från 2012 har det tagits fram en riktlinje för att bevara viktiga livsmiljöer för mindre hackspett:

”Lövsskogar bevaras i en sådan utsträckning och med sådan kvalitet som ger förutsättningar för 15–18 häckande mindre hackspettspår i älvskapsområdet. Målsättningen med 15–18 hackspettspår bör följas upp vart femte år för att säkerställa att lövskogsmiljöerna inte fragmenteras i den utsträckning som leder till att den biologiska mångfalden påverkas alltför negativt.”

Umeå följer upp antalet häckande hackspettspår vart femte år. År 2024 fanns det 21 par.²⁸

Planeringsstrategi – kontinuerlig översiktsplanering

Förhållandena för fridlysta arter kan förändras och de åtgärder som definieras i översiktsplanen kan bli inaktuella. Enligt 3 kap. 23 § PBL ska kommunen ta fram en planeringsstrategi senast 24 månader efter valet för att bedöma översiktsplanens aktualitet. I planeringsstrategin kan kommunen redogöra för behov av att ta fram nya planeringsunderlag för att beskriva de nya förhållanden som har tillkommit och som påverkar möjligheten att undvika skador på och värna fridlysta arter.

Planeringsstrategin är inget planinstrument i sig utan är ett redskap att analysera de förändringar som har skett sedan översiktsplanen eller den senaste planeringsstrategin togs fram. Länsstyrelsen ska förmedla ett underlag till strategin, som kan innehålla aktuell information om fridlysta arter.

Analysen kan leda till att de ställningstaganden som görs i översiktsplanen behöver ändras. Det kan till exempel röra sig om att vissa utbyggnadsområden är olämpliga att genomföra.

Planeringsstrategin är ett led i den kontinuerliga översiktsplaneringen. När det gäller artskyddet är tidsaspekten i den fysiska planeringen en förutsättning för ställningstaganden och åtgärdsförslag. Översiktsplanernas tidshorisont kan röra sig om ett par decennier. En kontinuerlig översiktsplanering ger kommunen möjlighet att fånga förändringar som har skett sedan planen fick laga kraft och möjlighet att genomföra planen i förhållande till artskyddet.

²⁸ Umeå kommun (2012).

Att tänka på i planeringstrategin

- Använd planeringsstrategin och processen kring den för att fånga ny kunskap och beskriva hur den påverkar fortsatt översiktsplanering.
- Ta reda på om översiktsplanen behöver ändras för en viss del av kommunen genom en högre detaljeringsgrad som kräver en mer djupgående artskyddsutredning.
- Ta reda på om det behövs ett mer strategiskt planeringsunderlag, exempelvis en habitatnätverksanalys.
- Kom ihåg att länsstyrelsen kan lyfta ny kunskap om fridlysta arter i sitt underlag till kommunernas planeringsstrategi.

7 Utred artskyddet i detaljplaneringen

Detaljplanen är kommunens verktyg för att reglera användning av mark- och vattenområden. Kommunen behöver säkerställa att detaljplanen är förenlig med artskyddsförordningen när de tar fram planen. Det är därför viktigt att utreda artskyddsfrågor tidigt i planprocessen och att hantera eventuellt behov av dispens inför beslut om antagande av detaljplanen.

Bedöm planens effekter på fridlysta arter

För att kunna ta hänsyn till fridlysta arter är det viktigt att inte bara inventera förekomst av arter utan även att redovisa vilken påverkan planförslaget har för arter. Följande frågor behöver ställas för att hantera artskyddet i detaljplaneprocessen:

1. Förekommer fridlysta arter inom områden som omfattas av planförslagets genomförande, och använder arterna området för fortplantning, övervintring eller för vila (till exempel häckning inklusive födosöksrevir, yngelplatser, rastplatser och dagvisten)?
2. Behövs anpassningar eller skyddsåtgärder för att undvika/minimera risken att växter och djur, inklusive djurens ägg/rom, dödas, förstörs eller störs?
3. Hur är förutsättningarna för de fridlysta växt- och djurarterna att tillgodose sina behov i närområdet om planens genomförande riskerar att påverka områden för fortplantning, vila och övervintring? Behövs anpassningar av detaljplanen eller skyddsåtgärder för att behoven ska kunna tillgodoses?
4. Riskerar genomförandet av detaljplanen utlösa förbud enligt 4, 4 a och 6–9 §§ i artskyddsförordningen? Är inarbetade anpassningar och skyddsåtgärder tillräckliga? Om inte, finns det möjlighet att söka dispens enligt 14–15 §§ artskyddsförordningen?
5. Hur ser planerna ut för närområdet, finns det risk att viktiga områden för fridlysta arter kommer att exploateras eller påverkas på annat sätt under kommande år? Gör en bedömning av kumulativa effekter.

Tänk på att ta hjälp av ekologisk kompetens

Bedömningar om hur planen riskerar att påverka fridlysta arter kräver kompetens om arternas behov och ekologiska samband. Ta därför hjälp av ekologisk kompetens i planprocessen och i upphandling av inventeringar och utredningar.

Utred påverkan på fridlysta arter innan detaljplanen skickas ut på samråd

Alla nödvändiga utredningar och anpassningen av planområdet med skyddsåtgärder, behöver vara gjorda innan planen skickas ut på samråd. Om inventeringar och utredningar görs efter samrådet kan planprocessen försenas, vilket blir kostsamt. Om artskyddet inte vägts in tidigt i detaljplanens utformning, finns risk att viktiga vägval i utformningen redan är låsta och att planen inte går att genomföra. Länsstyrelsens utrymme för rådgivning om artskydd är begränsat efter samrådsskedet.

Utred tillräckligt – men inte i onödan

Inventeringar och utredningar är ofta kostsamma, tar lång tid och behöver göras under vissa tider på året. Kommuner ska enligt principen om god förvaltning och ansvarsfull användning av offentliga medel inte utreda mer än nödvändigt. Samtidigt kan otillräcklig utredning medföra risk för att planen kan komma att upphävas om den överklagas eller inte går att genomföra för att förbud utlöses.

Hur omfattande underlag som krävs i planarbetet för att det ska gå att bedöma om genomförandet av detaljplanen kan komma i konflikt med artskyddsreglerna behöver avgöras från fall till fall, beroende på hur starka indikationer det finns på en sådan konflikt. Att kommunen inledningsvis låter undersöka området mer översiktligt för att sedan ta ställning till om ytterligare och mer riktade utredningar är motiverade kan vara ett lämpligt tillvägagångssätt.

Rättspraxis: Tillräckligt utrett

Flera domar och avgöranden har underkänt artskyddsutredningar eller detaljplaner på grund av bristfälligt underlag. Bedömningen att underlaget är otillräckligt kan i rättsfall exemplifieras med att utredningar saknas, eller inte tillförts dokumentation i beslutsärende som förslag till detaljplan, att den markanvändning som planeras är oklar, miljöprovning och miljökonsekvensbeskrivning saknas eller att miljökonsekvenserna är otydliga. Utredda områden för arters förekomst, utbredning eller påverkan måste vara relevanta och därför ska en större geografi inte sammanblandas med mer lokala iakttagelser. Annan otillräcklighet kan avse avsaknad av beslut, delbeslut, tillstånd eller avtal eller att dessa inte har fullföljts eller ingåtts.

Utredning, om än i enklare form, ska finnas tillgänglig i underlaget till plan eller åtgärd. Underlagets formella beteckning eller status är inte avgörande, utan främst dess innehåll.

Hänsynstaganden kan inte ersätta utredningar och fakta. Artskyddsutredningar och tillhörande detaljplaner eller annan åtgärd enligt PBL har upphävts då utredningen inte varit heltäckande, har utförts under fel säsong i

förhållande till arters aktivitet och mobilitet, eller fokus har lagts på områden av normalt mindre betydelse på bekostnad av andra av mer avgörande slag. **MÖD P 10706-21, MÖD M 6643-22, MÖD P 1715-23, MÖD M 293-22, MÖD M 9596-22, MÖD M 4086-20, MÖD P 4084-20, MÖD 2014:4, MÖD 2023:17 II, MÖD 11895-24, MÖD P 12885-23, MÖD P 14048-22.**

Det finns även domar där MÖD anser att utredningen är tillräcklig. Till exempel hade aktuella arter utretts, men inte anträffats, vid nybyggnad av ett vård- och omsorgsboende. Arterna var vattensalamander, fladdermus och hackspett. Inventering hade gjorts i planområdet. Denna visade på avsaknad av sådan naturmiljö som kunnat föranleda en mer varaktig vistelse. Utredningen ansågs vara tillräcklig och relevant för att detaljplan kunde antagas, trots motstående allmänna intressen i övrigt. **MÖD P 3304-22.**

Även i en detaljplan för bostäder har MÖD ansett att den genomförda naturvärdesinventeringen tillsammans med det övriga underlaget har varit tillräckligt för att detaljplanens konsekvenser för miljön ska kunna bedömas. **MÖD P 3722-19.**

Kumulativa effekter av många planer

En enskild detaljplan medför kanske inte någon påverkan, men när det ska genomföras flera planer eller projekt inom ett närområde behöver det utredas om det finns behov att beskriva de kumulativa effekterna för en art. Utredningens omfattning behöver ta hänsyn till artpopulationens behov av livsmiljöer för att säkerställa en kontinuerlig ekologisk funktion (KEF). Detta kräver omfattande utredningar, samordningar mellan olika projekt och ibland även prioriteringar mellan projekten. Detta kan vara svårt eftersom planarbetet ofta utgår från att utreda varje detaljplan för sig. Det finns risk att bedömningarna om kumulativa effekter blir osäkra, men stöd kan med fördel tas från översiktsplanen och dess miljökonsekvensbeskrivning (MKB). Om detaljplanen medför betydande miljöpåverkan och en miljöbedömning ska göras, kan kumulativa effekter beskrivas och bedömas i MKB.

Skyddsåtgärder enligt miljöbalken i detaljplan

Skyddsåtgärder enligt miljöbalken är ett centralt begrepp knutet till hänsynsbestämmelserna enligt 2 kap. miljöbalken. Skyddsåtgärder omfattar alla fysiska eller administrativa åtgärder som minskar eller hindrar detaljplanens påverkan på fridlysta arter så att förbudet enligt artskyddsförordningen inte utlöses.

Tänk på skillnaden mellan skyddsåtgärder i miljöbalken och skyddsåtgärder i PBL

Skyddsåtgärder enligt miljöbalken är inte samma sak som skyddsåtgärder enligt 4 kap. 12 § PBL. Skyddsåtgärder enligt PBL syftar till att motverka risker för människors hälsa och säkerhet och kan inte användas för att hantera fridlysta arter. Det kan därför inte heller ställas krav enligt 4 kap. 14 § 4 PBL på att en sådan åtgärd för artskyddet ska vara på plats för att säkerställa markens lämplighet innan lov eller startbesked kan ges.

Generellt behöver skyddsåtgärder utformas utifrån artens behov och så långt möjligt integreras i själva planen. Det innebär att skyddsåtgärder behöver diskuteras tidigt i planeringen, så att det finns utrymme att hantera dem så långt som möjligt inom planen.

Skyddsåtgärder utanför planområdet kan övervägas först när det inte är möjligt att inarbeta lämpliga skyddsåtgärder genom detaljplanebestämmelser enligt 4 kap. PBL. För dessa skyddsåtgärder behöver finansiering, genomförande och drift säkerställas genom till exempel områdesskydd enligt 7 kap. miljöbalken, naturvårdsavtal enligt jordabalken eller andra civilrättsliga avtal.

Om det visar sig att det tilltänkta detaljplaneområdet har ett högt värde för en eller flera skyddade arter kan det också vara lämpligt att avbryta detaljplaneprocessen.

Exempel på skyddsåtgärder inom detaljplan

En skyddsåtgärd inom detaljplaneområdet kan vara att justera planavgränsningen för att undvika viktiga livsmiljöer för fridlysta arter. Skyddsåtgärder kan också handla om placering av bebyggelse, bestämmelser för bevarandet av befintlig grönstruktur såsom naturvärdesträd, eller utpekandet av allmän plats för park eller natur. Även lämpliga uppföljningsbara egenskapsbestämmelser för att säkerställa livsmiljöer för fridlysta arter på allmän plats räknas som en skyddsåtgärd. Alla typer av planbestämmelser med syfte att skydda fridlysta arter motiveras i planbeskrivningen. Se vidare om planbestämmelser på s. 62.

Rent konkret kan skyddsåtgärder också handla om att skapa eller restaurera livsmiljöer på ett eller flera av följande sätt:

- Anlägga dammar för groddjur som kan utgöra fortplantningsområde. Dessa behöver anläggas innan befintliga fortplantningsområden läggs igen. På detta sätt säkerställs att kontinuerlig ekologisk funktion för arten upprätthålls.
- Skapa sandblottor för insekter, plantera värdväxter för fjärilar eller riktade skötselåtgärder i skogsmiljöer.

- Anlägga groddjurspassager för att undvika att individer dödas samt upprätthålla de ekologiska sambanden i området.
- Anpassa tillkommande belysning för att undvika negativ störning på ljuskänsliga arter.
- Förlägga störande åtgärder utanför fåglars häckningstid. Ställa i ordning nya häckningsplatser på lämpliga platser i närområdet innan befintliga häckningsplatser tas bort.

Rättspraxis: Skyddsåtgärderna inte tillräckliga

MÖD har upphävt en detaljplan som skulle möjliggöra en etablering av en större besöksanläggning (vattenland och hotell/semesterboende). Detta eftersom det inom planområdet förekommer flera skyddade fladdermusarter och utredningen inte visar att exploateringen inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos fladdermusarternas bestånd. Kommunen har inte heller visat att de planerade skyddsåtgärderna är tillräckliga för att motverka sådan skada. Mot denna bakgrund ska beslutet om detaljplan upphävas. **MÖD P 14414-21.**

Skyddsåtgärder som inte regleras i detaljplan

För att säkerställa en långsiktig kontinuerlig ekologisk funktion för berörda fridlysta arter kan det krävas habitatförstärkande åtgärder. Habitatnätverksanalyser och/eller lokala åtgärdsprogram för berörda arter är viktiga underlag som styrker betydelsen av avsedda förstärkningsåtgärder utanför detaljplaneområdet. Det är viktigt att sådana åtgärder genomförs inom området för den lokala populationen av den berörda fridlysta arten.

Exempel på åtgärder utanför planområdet:

- Återställning av ekologiska samband genom att skapa grönstråk, faunapassager eller spridningskorridorer som underlättar för arter att röra sig mellan olika livsmiljöer.
- Riktade skötselåtgärder inom ett avgränsat naturområde som tillräckligt snabbt skapar bättre livsmiljöer för skyddade arter som påverkas av detaljplanen, exempelvis restaurering av våtmarksområden för grodarter. Det kan också handla om lövskogsskötsel genom att glesa ut täta bestånd av lövträd och ta bort skuggande barrträd.

Säkerställande av förstärkningsåtgärder

Arbetet med detaljplanen underlättas om kommunen har pekat ut lämpliga områden för förstärkningsåtgärder i sin översiktsplan. Åtgärder för att stärka vissa typer av livsmiljöer kan också ta tid. Därför är det viktigt att ha beredskap i översiktsplanen och inleda restaurering av livsmiljöer i kommunen som kan komma att behövas för att stärka den kontinuerliga ekologiska funktionen för vanligt förekommande arter. Förstärkningsåtgärdernas värden för de berörda arterna behöver följas upp.

Kommunen kan säkerställa genomförandet och skötseln av förstärkningsåtgärden över tid genom att

- peka ut lämpliga natur- och grönområden som viktiga för ekologiska samband i översiktsplanen
- som markägare ta fram en skötselplan för lämpligt naturområde
- upprätta ett naturvårdsavtal med den markägare som äger lämpliga områden att restaurera
- tillämpa områdesskydd enligt 7 kap. miljöbalken såsom biotopskydd eller naturreservat.

Skyddsåtgärder behöver nå effekt innan planen genomförs. Vissa slags åtgärder kan behöva påbörjas i god tid, kanske flera år innan planen genomförs. Andra slags åtgärder kanske behöver utföras först i samband med genomförandet.

Exempel: Proaktivt arbete med förstärkningsåtgärder för cinnoberbaggen i Uppsala

I Sverige finns cinnoberbaggen med några få undantag framför allt inom Uppsala kommuns gränser, närmare bestämt i många skogsdungar och tätortsnära skogar söder om Uppsala stad, där man också vill bygga spår- och järnväg och förtäta bebyggelsen. Cinnoberbaggen är skyddad enligt 4a § artskyddsförordningen, vilket innebär att åtgärder som direkt eller indirekt riskerar att skada insekten eller platsen den lever på kan vara olagliga. Cinnoberbaggen är rödlistad som ”starkt hotad” (EN) och en negativ påverkan på den lokala populationen i Uppsala kommun skulle även öka risken att arten dör ut i Sverige.

Kommunen har låtit genomföra olika analyser – dels en spridningsanalys, dels en sårbarhetsanalys – för att kunna bedöma var och på vilket sätt den planerade stadsutvecklingen riskerar att påverka cinnoberbaggen. Analyserna ligger till grund för en skötselplan om hur kommunen ska arbeta proaktivt med att stärka livsmiljöer för cinnoberbaggen.

Lämpliga platser på kommunal mark har identifierats där kommunen kan göra förstärkningsåtgärder. På så sätt kan man planera för en långsiktig gynnsam skötsel. Fyra skogsområden har identifierats och för dessa har kommunen tagit fram en skötselplan för att gynna cinnoberbaggen. Åtgärderna ska säkerställa att mängden tillgänglig livsmiljö för cinnoberbaggen inte minskar och syftar till att på olika vis öka andelen lövträd. Olika åtgärder genomförs i olika skogsområden och är anpassade efter de platsspecifika förutsättningarna.

Skötselplanen ingår som ett underlag i kommunens dispensansökan till Länsstyrelsen om att få bygga ut spårvägen med hänsyn till cinnoberbaggen.²⁹

Artskyddet i miljöbedömning av detaljplaner

När en kommun upprättar eller ändrar en detaljplan ska kommunen undersöka om detaljplanens genomförande kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. Kommunen ska i undersökningen ta hänsyn till ett antal kriterier, bland annat miljöeffekter (5 § miljöbedömningsförordningen 2017:966). Med miljöeffekter avses direkta eller indirekta effekter som är positiva eller negativa på bland annat djur- eller växtarter som är skyddade enligt 8 kap. och biologisk mångfald i övrigt (6 kap. 2 § 2 miljöbalken). I sin undersökning bedömer kommunen om planen riskerar en negativ påverkan på arter som är fridlysta enligt artskyddsförordningen. Kommunen samråder om behovet av strategisk miljöbedömning med länsstyrelsen i ett undersökningssamråd. Länsstyrelsen ska under undersökningssamrådet yttra sig om de delar kommunens bedömning om planen riskerar att påverka en fridlyst art eller inte.

Förekomster av en eller flera fridlysta arter inom eller i närheten av planområdet innebär inte alltid betydande miljöpåverkan. Detta beror på berörda arternas hotstatus, krav på livsmiljöer och populationsutveckling samt planens påverkansgrad. Om det finns fler faktorer än fridlysta arter som riskerar att medföra betydande miljöpåverkan, kan dock skyddade arter med fördel utredas inom ramen för den strategiska miljöbedömningen.

En fördel med att utreda artskyddet inom ramen för miljöbedömningen är att kommunen får en formell process med länsstyrelsen som inkluderar artskyddet och behovet av skyddsåtgärder. Här kan MKB:n för översiktsplanen vara vägledande.

Rättspraxis: Kommunen skulle ha gjort en MKB

Genom de utredningar som kommunen låtit utföra framgår att skyddade arter bedöms finnas inom eller i anslutning till planområdet. Även om det inte finns något formellt krav på att eventuella dispenser ska ha inhämtats innan ett beslut om detaljplan fattas, finns det en risk att någon verklig prövning av förutsättningarna för undantag från artskyddet inte kommer till stånd om frågan tas upp först sedan övriga prövningar slutförts (jfr RÅ 2005 ref. 44). Regelsystemet måste anses förutsätta att den information som krävs i dessa avseenden ska finnas tillgänglig i ett ärende om

²⁹ Uppsala kommun (2026).

detaljplan, genom en miljökonsekvensbeskrivning eller, om det är tillräckligt, genom utredning i enklare form (jfr MÖD P 10706-21).

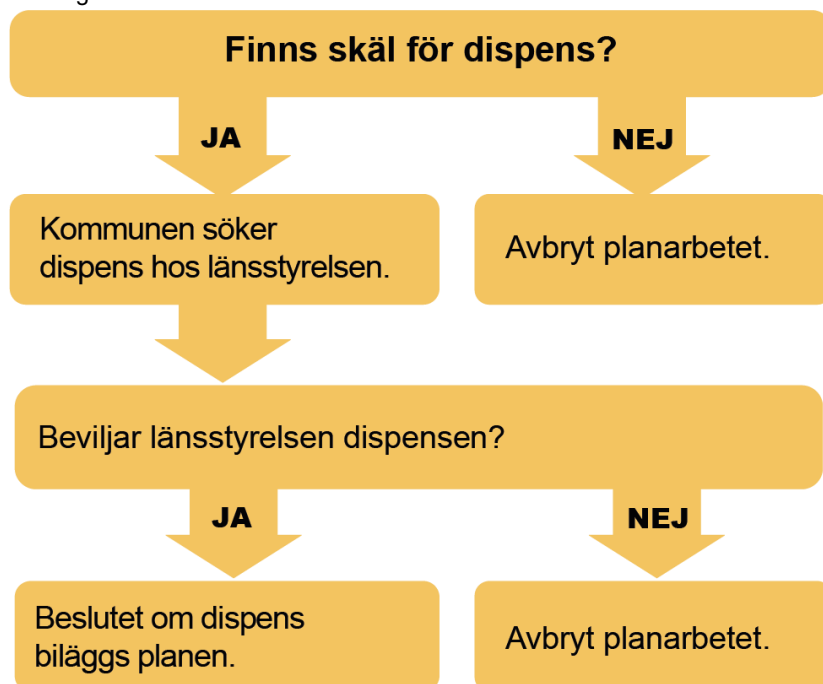
MÖD har bedömt att ett genomförande av detaljplanen kan antas få betydande miljökonsekvenser i form av påverkan på skyddade arter och att kommunen därför varit skyldig att redovisa planens miljökonsekvenser på ett sätt som uppfyller kraven enligt 4 kap. 34 § PBL. Eftersom så inte har skett har kommunens beslut att anta detaljplanen upphävts. **MÖD P 1715-23.**

Dispens från artskyddet

Länsstyrelsen får i det enskilda fallet ge dispens från förbuden enligt 14 och 15 §§ artskyddsförordningen om det inte finns någon annan lämplig lösning för att undvika påverkan på fridlysta arter och om dispensen inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus.

För arter som är fridlysta på europeisk nivå, det vill säga enligt 4, 4 a och 7 §§ artskyddsförordningen, krävs det enligt 14 § artskyddsförordningen dessutom att dispensen behövs av hänsyn till allmän hälsa och säkerhet, eller av andra tvingande skäl som har ett allt överskuggande allmänintresse, något som de flesta detaljplaner inte uppfyller. Om det saknas skäl för dispens måste kommunen avbryta planarbetet. Läs mer om dispens från artskyddsförordningen i Kapitel 3 PBL och artskyddsförordningen.

Figur 10. Kommunen kan ansöka om dispens från förbudet enligt artskyddsförordningen.

Se skälen för dispens på s. 25–26. Bild: Boverket.

Anmälan om samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken för artskydd

Kommunen kan anmäla samråd hos länsstyrelsen om artskyddet enligt 12 kap. 6 § miljöbalken om de planerar för skyddsåtgärder som berör naturmiljöer och dessa inte kan regleras med hjälp av detaljplanebestämmelser, till exempel genomförandefrågor eller skyddsåtgärder utanför planområdet.

Normalt är det verksamhetsutövaren som anmäler om samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken. När en detaljplan tas fram är det dock kommunen som ansvarar för att planen är genomförbar. Det är därför lämpligt att kommunen anmäler om samråd hos länsstyrelsen.

Vid samrådet enligt 12 kap. 6 § miljöbalken kan länsstyrelsen fatta beslut med föreläggande om nödvändiga åtgärder för att inte utlösa förbud mot artskyddet. Av beslutet kan det också framgå om det krävs dispens och huruvida länsstyrelsen bedömer att det finns skäl för dispens.

Det behöver framgå av planhandlingarna att ett beslut enligt 12 kap. 6 § miljöbalken har fattats, gärna med diarienummer. Det är också viktigt att det i planbeskrivningen och eventuell MKB framgår hur beslutet påverkar planens utformning och genomförande. Detta är viktig information för genomförandet av planen och vid eventuella överklaganden på grund av planens påverkan på fridlysta arter.

Observera att ett beslut enligt 12 kap. 6 § miljöbalken är tidsbegränsat och att kommunen därför kan behöva anmäla om nytt samråd, om planens genomförande drar ut i tiden.

Tänk på att samrådet enligt 12 kap. 6 § miljöbalken är en formell prövning av planens påverkan

Samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken kan ske under olika skeden av planprocessen, men när kommunen anmäler om samråd behöver artskyddsutredningen och de skyddsåtgärder som föreslås vara tillräckligt konkreta för att det ska vara möjligt att fatta ett beslut.

Under samrådet enligt 12 kap. 6 § miljöbalken kan länsstyrelsen inte längre vara rådgivande i artskyddsfrågor och kan därför inte vägleda kommunen kring hur skyddsåtgärder ska utformas för att undvika att förbud utlöses. Det beror dels på att det är kommunens (verksamhetsutövaren) ansvar att utreda påverkan, lokalisering, skyddsåtgärder med mera enligt 2 kap 2–3 §§ miljöbalken, dels på att länsstyrelsen inte kan pröva en ansökan om den varit med om att utforma den. Detta för att prövningen ska vara rättssäker.

Program till detaljplan kan ge bättre överblick

Kommunen kan upprätta ett program till en eller flera detaljplaner där planens utgångspunkter och mål framgår för att underlätta detaljplanearbetet. Programmet kan avse ett större område som ska inrymma flera detaljplaner eller för att hitta en lämplig avgränsning för en detaljplan. I programmet kan kommunen tidigt identifiera och kartlägga områdets naturvärden och förekomst av fridlysta arter, vilket minskar risken för kostsamma omtag senare i processen. Här brukar det finnas ett större utrymme för att föreslå lämpliga lokaliseringar och skyddsåtgärder och beakta eventuella kumulativa effekter av flera planlagda områden. Genom tidiga samråd med länsstyrelsen, expertmyndigheter och allmänheten ökar chansen att fånga upp artskyddsfrågan i ett tidigt skede och kunna styra detaljplanens avgränsning och inriktning så att hänsyn till fridlysta arter integreras redan från början. Planprogrammet är ett viktigt redskap för att arbeta proaktivt i en relevant skala kopplad till natur och fridlysta arter och utgöra ett bra stöd i kommande detaljplaneläggningen.

I programmet undersöker kommunen om ett genomförande av efterföljande detaljplan kan antas medföra en betydande miljöpåverkan. Om så är fallet kan kommunen välja att göra en strategisk miljöbedömning och ta fram en MKB redan i programskedet, men behöver inte göra detta för rän i efterföljande detaljplanearbete. Det är dock bra att bedöma om efterföljande detaljplaner riskerar en negativ påverkan på fridlysta arter redan i programskedet, antingen som en del av en MKB eller med hjälp av en artskyddsutredning.

Artskydd i detaljplaneprocessen

Här följer en beskrivning av hur artskyddsfrågor kan hanteras på ett effektivt sätt under detaljplaneprocessens olika skeden.

Figur 11. Processbild över hur artskyddsfrågorna behöver hanteras i olika skeden av detaljplaneprocessen.

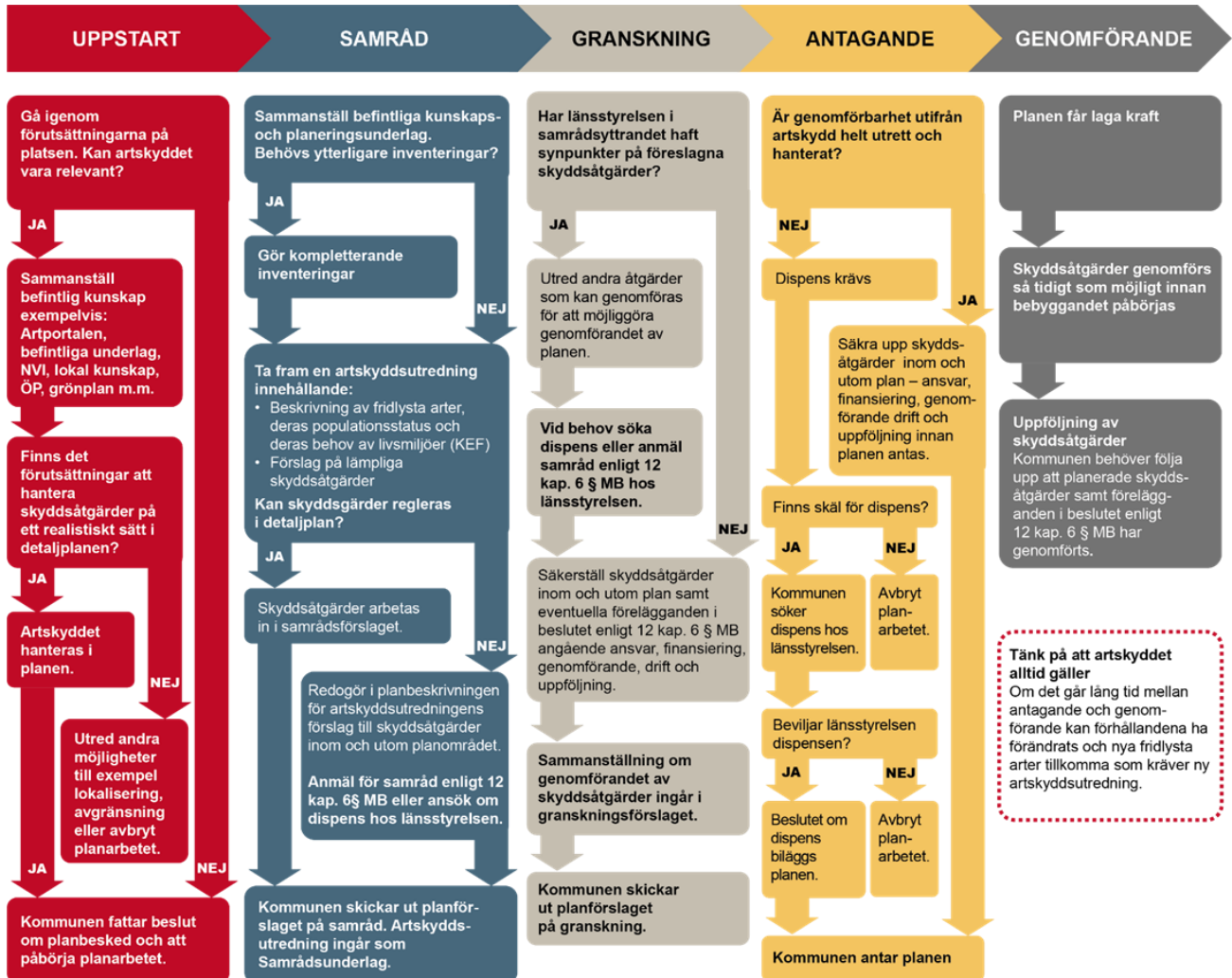

Bild: Boverket.

Uppstartsfasen – gör en preliminär bedömning av artskyddet

Många planer startas upp genom ett planbesked. Vid en ansökan om planbesked kan kommunen göra en översiktlig bedömning, med stöd av befintligt kunskapsunderlag, om detaljplanen skulle riskera att påverka fridlysta arter.

Sammanställ befintliga planeringsunderlag

Börja med att inventera och sammanställa vilka underlag som redan tagits fram och hur aktuella de är. Det kan vara bra att utgå ifrån Artportalen, åtgärdsprogram för hotade arter (ÅGP), fågelinventeringar och befintliga NVI. Har inte en NVI tagits fram är det lämpligt att det görs innan

samråd. Utifrån den kan man få en överblick över vilka arter som är aktuella för inventering.

Planbesked

Kommunen kan ge positivt planbesked om de gör bedömningen att en detaljplan inte riskerar att påverka fridlysta arter eller att planen är genomförbar med hjälp av hänsyn och skyddsåtgärder. Den som begär planbeskedet kan också få besked om vilka planeringsunderlag kommunen bedömer kommer behövas vid planläggningen.

Om detaljplanen riskerar att påverka fridlysta arter och kommunen bedömer att skyddsåtgärder inte är möjliga, kan det finnas anledning att ge ett negativt planbesked och avbryta detaljplaneprocessen.

Inkludera behov av skyddsåtgärder i planens syfte

Det är bra att beskriva behov av skyddsåtgärder i planens syfte om en detaljplan riskerar påverkan på fridlysta arter. Det kan till exempel handla om att planen behöver säkerställa skyddsåtgärder för bevarandet av fridlysta arter på allmän plats. Beskrivs detta behov blir det tydligt i efterföljande bygglovsprocesser och för planens genomförande att skyddsåtgärder för artskyddet behöver beaktas.

Samrådsfasen – ta fram en artskyddsutredning

Samrådet syftar till att samla in information, önskemål och synpunkter som berör planförslaget och överväga dessa i ett tidigt skede av detaljplanarbetet. Det är bra att i ett tidigt skede lyfta artskyddsfrågan i plandialoger med länsstyrelsen.

I vissa fall kan det finnas behov av att ändra på planavgränsningen för att undvika att planen påverkar skyddade arter eller för att skapa utrymme för skyddsåtgärder.

Behov av inventeringar

Utifrån platsens förutsättningar, sammanställning av befintligt underlag och efter dialog med länsstyrelsen kan ytterligare inventeringar behövas. Planera in NVI och eventuella artinventeringar tidigt – tänk på att många inventeringar behöver ske sommartid. Om det är möjligt är det bra att genomföra inventeringarna innan samrådshandlingarna tas fram.

Beroende på vilka naturmiljöer som planen påverkar kan det behövas en eller flera riktade artinventeringar. Artinventeringarna behöver ske enligt vedertagna inventeringsmetoder/standarder, såsom häckfågelinventering, fladdermusinventering eller grodinventering. Den eller de arter som behöver utredas vidare kräver expertis på respektive art.

Inventeringen ska visa vilka fridlysta arter som finns i området och deras behov, såsom boplats, föda, spridningsvägar och fortplantningsmiljöer. Den ska också kartlägga vilka delar av området som är särskilt viktiga för

arternas överlevnad, till exempel våtmarker, hålträd, buskage eller sandmarker.

Tänk på att tiden på året är central för inventering av arter

När en artinventering ska beställas är det angeläget att göra det i god tid så att inventeringen kan genomföras under rätt tid på året för att ge en rättvisande bild av artens förekomst. Många arter kräver också stor specialistkunskap och det kan vara svårt att få tag i rätt konsulter som kan utföra inventeringen under rätt tid.

Många arter har mellanårsvariation, till exempel fjärilar, vilket kan kräva inventering under två eller till och med flera år. Detta är särskilt angeläget om arten är hotad och visar en stor naturlig mellanårsvariation.

Figur 12. Schematisk bild som visar när inventeringar av ofta utredda artgrupper behöver utföras under året. Beroende på var i landet man befinner sig varierar tidsperioden för respektive artgrupp.

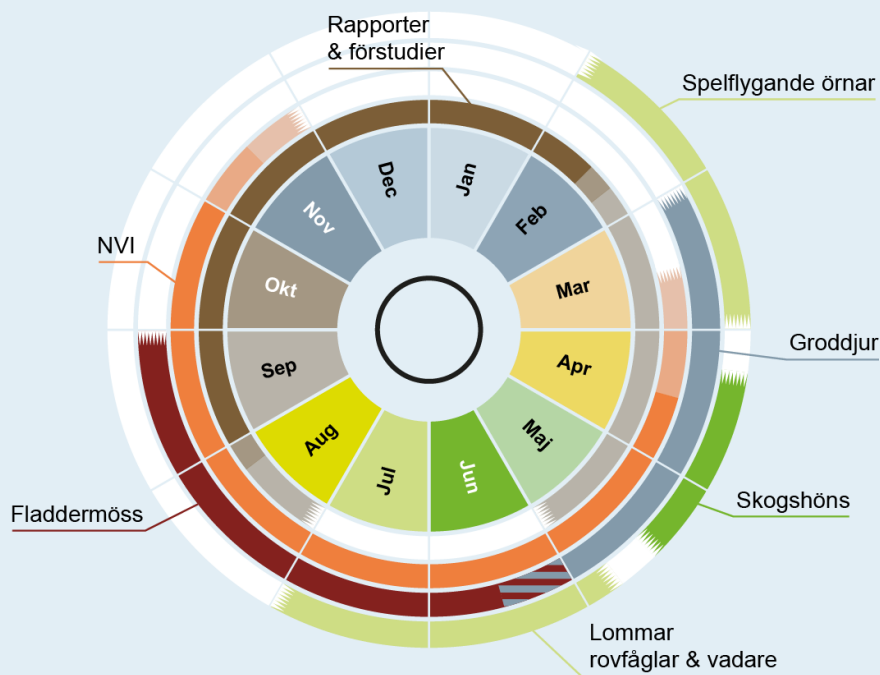

Bild: Boverket.

Om en MKB inte ska tas fram behöver påverkan på fridlysta arter redovisas i en artskyddsutredning som innehåller en dokumentation av arternas förekomster och deras livsmiljöer, en bedömning av arternas populationsutveckling, planens påverkansgrad och förslag på lämpliga skyddsåtgärder.

Artskyddsutredning eller MKB tas fram för att bedöma planens påverkan och ge förslag på lämpliga skyddsåtgärder för att undvika att artskyddsförbudet utlöses. Utredningen sker parallellt med planarbetet för att ta fram lämpliga avgränsningar och skyddsåtgärder i detaljplanen.

Bedömning av bevarandestatus och livsmiljö

Artens bevarandestatus behöver bedömas såväl nationellt som lokalt. Bedömningen bygger bland annat på hur stor utbredning arten har, hur stor populationen är, om arten har tillräcklig tillgång till lämpliga livsmiljöer och om en kontinuerlig ekologisk funktion kan upprätthållas för arten.

Bedömningen behöver visa vilka livsmiljöer, strukturer och funktioner som behöver bevaras eller förstärkas. Den behöver identifiera risker som buller, ljus, barriäreffekter, föroreningar eller förlust av spridningskorridorer. Det räcker alltså inte att föreslå en uppsättning av holkar när syftet är att identifiera lämpliga livsmiljöer för födosök.

Bedömningen behöver visa hur den tänkta exploateringen kan påverka arten och dess livsmiljö, såväl direkt som indirekt. Även kumulativa effekter tillsammans med andra projekt behöver ingå.

Förslag till skyddsåtgärder

Skyddsåtgärder är nödvändiga ifall utredningen visar att hotade arter riskerar att påverkas. Åtgärderna behöver utformas utifrån artens behov och lokala förhållanden. I första hand behöver kommunen anpassa och utforma för att undvika påverkan på fridlysta arter. I andra hand behöver kommunen planera för att skyddsåtgärder utanför planområdet vidtas.

Det är viktigt att kommunen (exempelvis planarkitekt, markförvaltare och landskapsarkitekt) och ekologisk kompetens för en dialog om skyddsåtgärderna och bedömer skyddsåtgärdernas genomförbarhet och samspel med planen i övrigt.

Planbeskrivningen behöver redovisa arter och påverkan

Det är viktigt att planbeskrivningen tydligt redovisar slutsatserna från artskyddsutredningens eller MKB:n. Detta omfattar resultatet av inventeringarna och eventuella risker för negativ påverkan på skyddade arter. Information behöver tydligt framgå om vilka arter som förekommer, deras status samt vilka skyddsåtgärder som föreslås för att undvika eller minimera sådan påverkan som riskerar att utlösa förbud enligt artskyddsförordningen. Det behöver också framgå om kommunen avser att söka dispens från artskyddet eller anmäla samråd enligt 12 kap 6 § miljöbalken om skyddsåtgärder.

Motivera planbestämmelserna

I en detaljplan ska varje reglering i detaljplanen motiveras. Om det vid framtagande av en detaljplan har införts planbestämmelser för att ett genomförande av planen inte ska riskera påverkan av skyddade arter är det lämpligt att detta beskrivs i motiveringen till berörd planbestämmelse men även att det framgår i planens syfte. Det kan till exempel handla om att allmän plats behöver utformas på speciellt sätt för bevarandet av skyddade arter. Görs detta blir det tydligt i efterföljande bygglovsprocesser

och för planens genomförande att skyddsåtgärder för skyddade arter behöver beaktas.

Ju bättre artskyddet är beskrivet och hanterat i samrådsförslaget till detaljplan, desto bättre kan länsstyrelsen ge vägledning i samrådsyttrandet om ett genomförande av planen riskerar att utlösa förbuden mot artskyddsförordningen.

Att tänka på i samrådsskedet av en detaljplan

För kommunen:

- Avsätt tid för nödvändiga natur- och artinventeringar.
- Gör artskyddsutredningar för fridlysta arter med förslag på skyddsåtgärder.
- Arbeta i första hand in nödvändiga skyddsåtgärder i detaljplanen och skapa i andra hand förutsättningar för lämpliga skyddsåtgärder utanför detaljplanen.
- Ta tillvara möjligheten till dialog med länsstyrelsen om fridlysta arter.
- Ange i planbeskrivningen om kommunen avser att söka dispens eller anmäla samråd med länsstyrelsen enligt 12 kap. 6 § miljöbalken om skyddsåtgärder som inte kan hanteras i planen.

För länsstyrelsen:

- Vid undersökningssamrådet om betydande miljöpåverkan, granska kommunens bedömning av risk för påverkan på fridlysta arter.
- Genomför avgränsningssamråd ifall planen kräver en MKB. Vilka befintliga underlag finns det och vilka ytterligare data bör tas fram?
- Påpeka i samrådsyttrandet över detaljplanen om planen riskerar att utlösa förbuden enligt artskyddsförordningen eller om det krävs kompletterande underlag för att kunna göra bedömningen (5 kap. 14 § PBL).

Granskningsfasen – säkra skyddsåtgärder

Efter samrådet sammanställer kommunen inkomna synpunkter i ett granskningsutlåtande och bearbetar eventuellt planförslaget. Kommunen kan även behöva uppdatera artskyddsutredningen eller ta fram kompletterade utredningar för att säkerställa skyddet för arterna. Det kan ha framkommit nya planeringsförutsättningar under samrådet som gör att planen behöver ändras. Artskyddsutredningen eller MKB:n uppdateras med den nya informationen.

Som följd av de kompletterande utredningarna kan kommunen behöva komplettera och justera plankartan och planbeskrivningen för att säkerställa eventuella skyddsåtgärder.

Under granskningen visar kommunen det bearbetade planförslaget och ger berörda intressenter en sista möjlighet att lämna synpunkter.

Att tänka på under granskningsskedet av en detaljplan

För kommunen:

- Uppdatera eventuellt MKB:n eller artskyddsutredningen, ta fram kompletterande utredningar samt justera plankartan och planbeskrivningen.
- Anmäl eventuellt om samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken eller ansök om artskyddsdispens. Plankartan, planbeskrivningen, artskyddsutredningen och annat relevant planeringsunderlag samt eventuella redan inledda skyddsåtgärder utanför planområdet, är värdefulla underlag för prövningen.
- Peka ut ansvarig för säkerställandet och genomförandet av skyddsåtgärder och gör en tidplan. Ofta behöver skyddsåtgärderna vara genomförda och fungerande innan exploateringen påbörjas.

För länsstyrelsen:

- Fatta beslut med eventuella förelägganden om försiktighetsmått om kommunen har sökt samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken.
- Framför till kommunen om planens genomförande kan riskera att utlösa förbud enligt artskyddsförordningen. Det är då viktigt att det av länsstyrelsens granskningsyttrande framgår vad som kan leda till att planen överprövas enligt PBL och vad som är övriga synpunkter.

Antagande

Det är viktigt att besluten angående skyddsåtgärder innanför och utanför planområdet är förankrade och genomförbara när kommunen ska anta detaljplanen. Det är också viktigt att med skötselplaner, markanvisning eller naturvårdsavtal säkerställa att dessa skyddsåtgärder genomförs i samband med antagandet av planen om det exempelvis krävs skyddsåtgärder som inte kan regleras inom detaljplanen, såsom säkerställandet av ett naturområde utanför detaljplanen. I många fall kan åtgärderna vara nödvändiga för att planen inte ska underkännas av en domstol om den blir överklagad.

Att tänka på inför antagande av en detaljplan

För kommunen:

- Invänta beslut av länsstyrelsen innan planen antas av kommunen om dispens har sökts eller ska sökas.
- Säkerställ att skyddsåtgärder innanför och utanför planområdet är förankrade och genomförbara genom kommunala beslut eller/och avtal.

För länsstyrelsen:

- Följ upp villkoren i beslutet om kommunen har sökt samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken.

Genomförande av detaljplanen

Artskyddsförordningen gäller alltid, även inom en antagen detaljplan. Det är viktigt att ha i åtanke exempelvis när bygglov lämnas i en äldre detaljplan, där naturmiljön kan ha ändrats och fridlysta arter tillkommit. Om det har gått lång tid från det att detaljplanen antogs till genomförandet kan artskyddsutredningen behöva aktualiseras och kompletteras med ytterligare utredningar. Det kan även krävas en helt ny artskyddsutredning om det inte har tagits fram en sådan innan.

Länsstyrelsen kan bedriva tillsyn enligt artskyddet och upprätta ett tillsynsärende även efter att planen vunnit laga kraft och genomförts, om det finns skäl att anta att arter störts eller skadats.

Att tänka på i samband med genomförandet av en detaljplan

Kommunen ansvarar för att skyddsåtgärder enligt detaljplanen genomförs. Detta omfattar även skyddsåtgärder enligt förelägganden i beslutet enligt 12 kap. 6 § miljöbalken. Vissa skyddsåtgärder (habitatförstärkande åtgärder) måste redan vara på plats och ha fått önskad funktion innan exploatering kan ske. Därför är det viktigt att arbeta på övergripande nivå och strategiskt med åtgärder som ska ge ett långsiktigt skydd av fridlysta arter.

Verksamhetsutövaren eller kommunen som exploatör ansvarar för att genomförandet av detaljplanen inte strider mot artskyddet och genomför nödvändiga skyddsåtgärder.

Lämpliga planbestämmelser för hänsyn till fridlysta arter

Utifrån förutsättningarna på platsen kan kommunen bestämma vilken reglering som behövs för en lämplig markanvändning och för att uppnå detaljplanens syfte. Nedan beskriver vi exempel på planbestämmelser som

kan användas för att i detaljplanen säkerställa att exploateringen sker med hänsyn till fridlysta arter.

Tabell 3. Tabell över lämpliga planbestämmelser för att reglera skyddsåtgärder inom detaljplan.

Typ av planbestämmelse	Allmän plats	Kvartersmark
Användning	Natur Park	
Egenskap	Utformning av allmän plats, till exempel bevarande eller skapande av livsmiljöer såsom lövskog och viktiga strukturer såsom träd, damm, stenmurar eller stenröse.	Exploateringsgrad (e) Höjd på byggnadsverk (h) Begränsning av markens utnyttjande (ö) Placering (p) Utformning (f) Utförande (b) Markens anordnande och vegetation (n)

Motiv till reglering i detaljplan

Kommunen redovisar motiv till varje reglering i planbeskrivningen.³⁰ Motiven är inte bindande, men viktiga för att kunna tolka detaljplanen vid exempelvis bygglovsprövning. Det kan exempelvis handla om tolkning av en bestämmelse om skyddsåtgärder för en skyddad art. Motiven kan också bidra till förståelsen för hur olika bestämmelser hänger ihop för att tillsammans få avsedd effekt. Det kan till exempel handla om bestämmelser om placering³¹ och begränsning av markens utnyttjande³² som tillsammans förhindrar att en skyddad art påverkas negativt av detaljplanens genomförande.

Allmän plats för att säkerställa förutsättningar

Viktiga områden för en skyddad art behöver främst avsättas som allmän plats. På allmän plats kan förutsättningarna säkerställas genom bestämmelser för markanvändning³³ och med egenskapsbestämmelser för utformning av allmän plats³⁴.

För allmänna platser med kommunalt huvudmannaskap ansvarar kommunen för att dessa iordningställs efter hand som detaljplanen byggs ut. Kommunen kan säkerställa hur och när dessa delar av planen genomförs genom att planlägga områden som allmän plats med kommunalt huvudmannaskap. En skötselplan som förankras inom kommunen kan behöva

³⁰ Boverkets föreskrifter och allmänna råd (2020:8) om planbeskrivning 2 kap. 3 § – Motiv till detaljplanens reglering.

³¹ Boverkets föreskrifter (2020:5) om detaljplan 7 kap 8 § – Placering.

³² Boverkets föreskrifter (2020:5) om detaljplan 7 kap 5 § – Begränsning av markens utnyttjande.

³³ Boverkets föreskrifter (2020:5) om detaljplan 4 kap. – Användningsbestämmelser för allmän plats.

³⁴ Boverkets föreskrifter (2020:5) om detaljplan 7 kap. 2 § – Utformning av allmän plats.

tas fram. En enskild huvudman har inte motsvarande skyldighet som kommunen att iordningställa allmän plats, därför är enskilt huvudmannaskap olämpligt.

Användningar för att skydda mot påverkan

Viktiga områden för en fridlyst art kan planläggas som allmän plats, exempelvis med användningarna Natur³⁵ eller Park³⁶, för att säkerställa att genomförandet av en detaljplan inte påverkar arten.

Natur används för grönområden som inte är anlagda och som inte kräver någon omfattande skötsel. Om specifik skötsel behövs för att minska påverkan på en fridlyst art behöver en skötselplan tas fram. Grönområden som kräver mer intensiv skötsel och som helt eller till viss del är anlagda planläggs som Park.

Det finns möjlighet att precisera en användningsbestämmelse för allmän plats, om det exempelvis behövs för att säkerställa att planens genomförande inte ska påverka en fridlyst art. Det innebär att till exempel användningen Natur kan preciseras så att det enbart är det som anges i preciseringen som är tillåtet. En annan möjlighet är att med hjälp av egenskapsbestämmelser styra var en viss skyddsåtgärd ska vidtas inom ett område med användningen Natur.

Egenskaper för att uppnå planens syften

Med egenskapsbestämmelser preciseras planen för att uppnå planens syften. Ofta är det nödvändigt att använda en kombination av egenskapsbestämmelser för att uppnå önskad reglering.

Kommunen kan mer precist styra vilka ändamål som ska finnas och hur platsen ska utformas med egenskapsbestämmelsen Utformning av allmän plats³⁷. Exempelvis är det möjligt att reglera all typ av vegetation, både att vegetation ska finnas kvar och, till skillnad från kvartersmark, att ny ska planteras.

Utformning av allmän plats används för att göra den planerade markanvändningen lämplig och möjliggöra lokalisering av bebyggelse inom planområdet, men även för att skydda sådant som finns utanför planområdet. Genom att placera sådana skyddsåtgärder på allmän plats med kommunalt huvudmannaskap får kommunen kontroll över genomförandet.

Reglera belysning på allmän plats

På allmän plats är det möjligt att reglera belysning genom egenskapsbestämmelser, till exempel om platsen ska vara mörk, eller om belysningen

³⁵ Boverkets föreskrifter (2020:5) om detaljplan 4 kap. 8 – Natur.

³⁶ Boverkets föreskrifter (2020:5) om detaljplan 4 kap. 7 § – Park.

³⁷ Boverkets föreskrifter (2020:5) om detaljplan 7 kap. 2 § – Utformning av allmän plats.

endast får ha en viss ljusfärg eller -styrka eller behöver ha viss riktning för att skydda nattaktiva djur.

Kvartersmark har begränsade möjligheter

På kvartersmark är möjligheterna begränsade för att säkerställa förutsättningar för en skyddad art med hjälp av planbestämmelser. Det finns inga speciella användningsbestämmelser för kvartersmark som kan användas för att säkerställa fridlysta arters behov. Möjlighet finns dock att med egenskapsbestämmelser precisera och begränsa vad som får göras på kvartersmarken så att marken blir lämplig för den användning som planeras.

Det är viktigt att de regleringar som görs tas om hand i en efterföljande prövning som till exempel bygglov eller fastighetsbildning för att säkerställa att egenskapsbestämmelser på kvartersmark får den verkan som krävs. Bestämmelser som inte tas omhand i efterkommande prövning har byggherren ansvar att se till att de följs. Detta innebär en risk att det förbises, att åtgärderna inte genomförs och därigenom får regleringen inte någon verkan.

Placering, utformning och utförande

Enligt PBL är det möjligt att bestämma Placering³⁸, Utformning³⁹ och Utförande⁴⁰ av byggnadsverk och tomter. Genom att anpassa bebyggelsen till förhållanden på platsen kan förutsättningar skapas för att till exempel växtlighet och naturformationer ska kunna bevaras.

Ljusanordning och belysning i detaljplan

För många skyddade arter är mörker nattetid en förutsättning för att livsmiljön ska fungera. Sedan 1 december 2025 räknas ljusanordningar och skyltar som byggnadsverk enligt PBL. Det borde därför vara möjligt att begränsa ljusanordningar med stöd i 4 kap. 16 § PBL i planer påbörjade efter 1 dec 2025 med egenskapsbestämmelser om utformning, utförande och placering.

Det är dock viktigt att komma ihåg att det inte krävs bygglov för ljusanordning, förutom inom kulturmiljöer som i översiktsplanen är utpekade som särskilt värdefulla enligt 8 kap. 13 § PBL, och totalförsvarets riksintresseområden. Det kan därför vara svårt att använda reglering av ljusanordningar i detaljplan som skyddsåtgärd på exempelvis kvartersmark för att inte utlösa förbud enligt artskyddsförordningen.

³⁸ Boverkets föreskrifter (2020:5) om detaljplan 7 kap 8 § – Placering.

³⁹ Boverkets föreskrifter (2020:5) om detaljplan 7 kap 9 § – Utformning.

⁴⁰ Boverkets föreskrifter (2020:5) om detaljplan 7 kap 10 § – Utförande.

Begränsning av markens utnyttjande

Med egenskapsbestämmelsen Begränsning av markens utnyttjande⁴¹ kan kommunen reglera att marken inte får förses med byggnadsverk. Genom att begränsa markens utnyttjande kan kommunen exempelvis undanta bebyggelse i särskilt känsliga områden för att förhindra att skyddade arter påverkas. Detta kan vara en viktig bestämmelse för att minska barriärer eller säkra ljustillgången till angränsande naturmiljöer eller bevara en tillräckligt stor ostörd zon för rötterna av angränsande naturvärdesträd. Vissa lovbeFriade åtgärder får dock strida mot bestämmelser i detaljplan, vilket gör att dessa åtgärder får placeras på mark som omfattas av en bestämmelse om begränsning av markens utnyttjande.

Markens anordnande och vegetation

Med egenskapsbestämmelsen Markens anordnade och vegetation⁴² kan kommunen på kvartersmark bland annat reglera höjdläge och utformning av markytan samt bibehållande av vegetation. Med vegetation i dessa sammanhang avses träd och buskar.

Det är möjligt att med planbestämmelse skydda enskilda träd på kvartersmark, om träden utgör ett värdefullt inslag för exempelvis ekosystemtjänster som har stöd i 2 kap. PBL. Det krävs marklov för att fälla ett specifikt träd (9 kap. 47§ PBL) om det finns en bestämmelse i detaljplanen om skydd för trädet.

Det är viktigt att motivera skyddet av vegetationsstrukturer i planbeskrivningen för efterföljande bygglovsärenden, eftersom själva vegetationsstrukturen kan vara en viktig skyddsåtgärd för att undvika förbud enligt artskyddsförordningen.

Tänk på att det är svårt att reglera vegetation på kvartersmark

Oftast är inte detaljplaner det mest lämpliga sättet att reglera vegetation, främst eftersom det är svårt att garantera genomförandet. Att ställa långtgående krav på vegetation i en detaljplan innebär en begränsning för fastighetsägaren.

Det bästa sättet för kommunen att bevara och säkerställa grönytor och vegetation inom ett planområde är att planlägga det som allmän plats med kommunalt huvudmannaskap.

⁴¹ Boverkets föreskrifter (2020:5) om detaljplan 7 kap 5 § – Begränsning av markens utnyttjande.

⁴² Boverkets föreskrifter (2020:5) om detaljplan 7 kap 13 § – Markens anordnande och vegetation.

8 Artskyddet vid förhandsbesked och bygglov

Artskyddet kan aktualiseras vid prövning av förhandsbesked, bygglov, rivningslov och marklov. En åtgärd som kräver lov prövas olika beroende på om åtgärden ska vidtas inom eller utanför ett område som omfattas av en detaljplan. Vid prövningen av förhandsbesked och bygglov utanför detaljplan ska en bedömning av markens lämplighet för ändamålet göras i enlighet med 2 kap. 2 § PBL. Företräde ska ges åt sådan användning som från allmän synpunkt medför en god hushållning. Bestämmelserna om hushållning med mark- och vattenområden i 3 kap. och 4 kap. 1–8 §§ miljöbalken ska tillämpas. I prövningen ska också hänsyn alltid tas till platsens natur- och kulturvärden samt stads- och landskapsbild, vilka kan ha stor betydelse för förekomst av skyddade arter (2 kap. 3–6 §§ PBL).

Det är kommunen som fattar beslut om förhandsbesked och lov. Länsstyrelsen har ingen formell roll att granska sådana ansökningar.

Även om det inte finns några formella krav i PBL att ta hänsyn till artskyddet vid prövningen av lov och förhandsbesked, är det lämpligt att kommunen i prövningen utifrån befintligt kunskaps- och planeringsunderlag undersöker om det finns risk för påverkan av skyddade arter.

Kommunen kan under bygglovsprocessen upplysa den sökande om att det kan finnas fridlysta arter och var denne kan hitta uppgifter om dessa arter. Om den sökande behöver söka dispens från artskyddet eller anmäla samråd enligt 12 kap. 6 § miljöbalken för skyddsåtgärder ska kommunen informera den sökande om det enligt 9 kap. 2 § PBL. Om bygglovet inte kan tas i anspråk för att det strider mot annan lagstiftning, exempelvis artskydd, drabbar det den sökande.

Artskyddet i lov inom detaljplan

Inom ett detaljplanelagt område kan artskyddet anses vara hanterat inom ramen för planläggningen, och bygglov ska kunna ges. Om planen är äldre kan artskyddsutredningens aktualitet behöva ses över och vid behov uppdateras.

Om artskyddsfrågan inte har utretts i detaljplanen eller om nya arter har tillkommit sedan planen togs fram, kan kommunen behöva utreda om planen behöver göras om med hänsyn till fridlysta arter. Detta om det kan antas att lovet riskerar att påverka skyddade arter. Bedömningen får i så fall göras utifrån aktuell kunskap om till exempel höga naturvärden.

I redan utbyggda områden kan det finnas skyddade arter som har etablerat sig i byggnader, gamla träd, lummiga trädgårdar och stenmurar. Här

kan artskyddet aktualiseras i samband med bygglovsprövning för ombyggnad, tillbyggnad, rivning eller komplementbyggnad.

Tänk på att lovbefriade åtgärder kan strida mot artskyddet

Det finns åtgärder som inte kräver lov och som får genomföras trots att de inte är förenliga med detaljplan eller områdesbestämmelser. Dessa åtgärder kan dock strida mot artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser och därför inte vara möjliga att genomföra.

Marklov för fällning av träd

När kommunen inför planbestämmelser om vegetation för att exempelvis säkerställa att ett träd inte fälls, krävs det enligt 9 kap. 47 § PBL marklov för att få ta ned trädet. Finns det inga vegetationsbestämmelser kräver åtgärderna inte marklov.

I detaljplaner som påbörjades före 1 december 2025 behövde vegetationsbestämmelsen kompletteras med en planbestämmelse om utökad marklovpplikt. Om det finns sådana bestämmelser i planen, så gäller de och marklov krävs.

Tänk på fladdermöss vid rivningslov

Det är inte ovanligt att fladdermöss använder gamla byggnader för att övervintra och fortplanta sig i. Vid rivning av gamla byggnader behöver man alltid ha med sig att det kan finnas fladdermöss. Det finns inget krav i PBL på hänsyn till artskyddet vid prövning av rivningslov, men om det finns tecken på fladdermöss i byggnaden ska den sökande ta kontakt med länsstyrelsen.

Artskyddet vid förhandsbesked

Den som planerar att utföra en bygglovspliktig åtgärd utanför detaljplanerat område kan ansöka om ett förhandsbesked innan ansökan om bygglov görs. Ett förhandsbesked ska lämnas av byggnadsnämnden när någon begär det. Ett förhandsbesked innebär att byggnadsnämnden prövar om den aktuella åtgärden uppfyller de krav på lokalisering som följer av 2 kap. PBL. Prövningen ska då bland annat syfta till att mark- och vattenområden används för det eller de ändamål de är mest lämpade för med hänsyn till beskaffenhet, läge och behov, och att företräde ska ges åt sådan användning som från allmän synpunkt medför en god hushållning. I lokaliseringsprövningen ingår bland annat frågor om en åtgärds förenlighet med bestämmelserna om hushållning med mark- och vattenområden i 3 kap. och 4 kap. miljöbalken (se prop. 2024/25:169, s. 266).

Vid prövning av förhandsbesked är översiktsplanen och övergripande analyser viktiga underlag för att bedöma om marken är lämplig med hänsyn till fridlysta arter. Om kommunen bedömer att det kan finnas

skyddade arter inom området, kan kommunen begära artinventeringar och utredningar som behövs för prövningen enligt 9 kap. 86 § 5 PBL.

Praxis visar att ett beslut om positivt förhandsbesked kan hävas om platsens lämplighet inte är klarlagd i relation till fridlysta arter.

Rättspraxis: Bristfällig utredning

MÖD fann anledning att ta hänsyn till en skyddad art enligt 4 § artskyddsförordningen. Skyddet vid förhandsbesked omfattar hushållningsbestämmelserna, bevarande av naturvärden samt att artskyddet och naturmiljön inte skadas. **MÖD P 8475-20.**

Förhandsbesked för nybyggnad av bostadshus har upphävts eftersom indikation på förekomst av fladdermöss, som är fridlysta arter, finns och detta inte har utretts tillfredsställande. Det saknas möjlighet att utifrån befintlig utredning bedöma om de planerade byggnationerna kommer i konflikt med artskyddsförordningens bestämmelser. Mark- och miljööverdomstolen anser att det inte är lämpligt att bevilja det aktuella förhandsbeskedet utan närmare utredning om förekomsten av fladdermöss, mot denna bakgrund och med hänsyn tagen till att företräde ska ges åt sådan markanvändning som från allmän synpunkt medför en god hushållning. Att nämnden i sitt beslut om positivt förhandsbesked har skrivit in att arbetet ska stoppas och länsstyrelsen kontaktas för samråd om fladdermöss påträffas i framtiden förändrar inte domstolens ställningstagande. **MÖD P 2206-24.**

Artskyddet i bygglov utanför detaljplan

Prövning av bygglov för åtgärder utanför detaljplan liknar den prövning som görs i en detaljplan och möjligheterna för byggnadsnämnden att ta hänsyn till artskyddet kan därför vara likartade. Vid en prövning av bygglov utanför detaljplan ska åtgärden bland annat uppfylla kraven enligt 2 kap. PBL. Bygglovet ska också prövas mot kraven enligt 8 kap. PBL. Detta innebär bland annat att obebyggda tomter som ska bebyggas ska ordnas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen enligt 8 kap. 9 § PBL.

Rättspraxis: Buller från återvinningsanläggning påverkar spelplats för tjäder

Bygglov för upplag (återvinningsanläggning) i närheten av tjäderspelplats. Även fråga om samordnad prövning av bygglovs- och miljöärenden. MÖD har funnit att beviljande av bygglovet skulle innebära en bullerstörning som medför att spelplatsen försvinner. Anläggningens placering utgör därmed inte en lämplig markanvändning enligt 2:2 PBL och 3:1 MB. MÖD har därför ändrat Mark- och miljödomstolens dom och

fastställt länsstyrelsens beslut att upphäva nämndens beslut att bevilja bygglov. **MÖD 2025:3.**

Referenser

Tryckta källor

de Jong, J. (2023). Fladdermössens landskap. Centrum för Biologisk Mångfald, SLU. ISBN 978-91-8808-340-1.

Länsstyrelsen Stockholm. (2024). Fridlysta arter i detalj- och översiktsplanering. Rapport 2024:11. ISBN: 978-91-7937-294-1.

Marklund Andersson, Å. & Schultz, M. (2023) Artskydd. Grunder och tillämpning. Norstedts Juridik.

Naturvårdsverket (2011). Större vattensalamander. Vägledning för svenska arter i habitatdirektivets bilaga 2. NV-01162-10.

Naturvårdsverket. (2009). Handbok för artskyddsförordningen. Del 1 – fridlysning och dispenser. Handbok 2009:2. ISBN: 978-91-620-0160-5.

Rydell, J. & Wredin, P. (2021). När natt blir dag. Belysning av kyrkor och brunlångörats försvinnande – kunskapsunderlag för handläggning av artskydd. Länsstyrelsen Kronoberg. Ärendenummer: 510-6351-2020.

SLU Artdatabanken (2026). Röddlistade arter i Sverige 2025. SLU Artdatabanken rapporterar. Nr 37:2026. Uppsala. ISBN: 978-91-87853-90-6

Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket. (2024). Gemensamma riktlinjer för handläggning av artskyddsärenden i skogsbruket. Skogsstyrelsen dnr 2024/2028 Naturvårdsverket dnr Nv-04620-24.

Icke-tryckta källor

BirdLife Sverige. (2019). Mindre hackspett. Förslag till Artvis vägledning. https://cdn.birdlife.se/wp-content/uploads/2019/01/Mindre_hackspett_SOF-Birdlife-2_Sven-G-Nilsson.pdf . Hämtad 2026-03-03.

Boverket. (2026). PBL Kunskapsbanken – en handbok om plan- och bygglagen. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/> Hämtad 2026-03-03

Lomma kommun. (2022). Översiktsplan 2020. <https://lund.se/stadsutveckling-och-trafik/detaljplaner-och-oversiktlig-planering/ny-oversiktsplan-2025> . Hämtad 2026-03-03.

Lunds kommun. (2025). Lunds kommuns översiktsplan. <https://lund.se/stadsutveckling-och-trafik/detaljplaner-och-oversiktlig-planering/ny-oversiktsplan-2025> . Hämtad 2026-03-03.

Länsstyrelsen. (2026). Länsstyrelsens Geodatakatalog. <https://ext-geodatakatalog.lansstyrelsen.se/GeodataKatalogen/srv/swe/catalog.se-arch#/home> . Hämtad 2026-03-03.

Naturvårdsverket. (2025). Miljöbedömning enligt 6 kap. miljöbalken – vägledning. Artskydd i strategisk miljöbedömning. <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/miljobalken/miljobedomningar/strategisk-miljobedomning/biologisk-mangfald-i-miljobedomning/artskydd-i-strategisk-miljobedomning/> . Hämtad 2026-03-03.

Naturvårdsverket. (2023). Kartläggning inom grönplanering. <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/samhallsplanering/gronplanering/kartlaggning-inom-gronplanering/> . Hämtad 2026-03-03.

Naturvårdsverket. Övervakningsmanualer för att kartera/inventera skyddade arter. Handledning för miljöövervakning se programområde Landskap. <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/miljoovervakning/handledning-for-miljoovervakning/> . Hämtad 2026-03-03.

Norrköpings kommun. (2020). Kunskapsunderlag för grönstruktur – Norrköpings stad. <https://norrkoping.se/download/18.5ff942e1184b3f255e22ec3a/1633363814370/Kunskapsunderlag%20f%C3%B6r%20gr%C3%B6nstruktur3.pdf> . Hämtad 2026-03-03.

Regeringskansliet. (2023). Det globala Kunming-Montreal-ramverket för biologisk mångfald. KN2023/02114. <https://www.regeringen.se/contentassets/7670b53e9aa74f57ab8cd6d43ae8d257/det-globala-kunming-montreal-ramverket-for-biologisk-mangfald.pdf> . Hämtad 2026-03-03.

SLU Artdatabanken (2025). Artfakta: mindre hackspett (*Dryobates minor*). <https://artfakta.se/taxa/100048> . Hämtad 2025-12-06.

SLU Artdatabanken (2025) Artfakta: Större vattensalamander (*Triturus cristatus*). <https://artfakta.se/taxa/10014> . Hämtad 2025-12-06.

SLU Artdatabanken (2025). Artfakta: fladdermöss (*Chiroptera*). <https://artfakta.se/taxa/3000299> . Hämtad 2025-12-06.

SLU Artdatabanken. (2026). Artportalen. <https://artportalen.se/> . Hämtad 2026-03-03.

Svenska Institutet för Standarder. (2025). Naturvärdesinventering (NVI). <https://www.sis.se/standarder/kpenstandard/forkopta-standarder/naturvardsverket/> Hämtad 2026-03-03.

Sveriges Miljömål. (2023). Grön infrastruktur för hasselsnok och sandödlor i Strömstads kommun. <https://www.sverigesmiljomal.se/larande->

[exempel/gron-infrastruktur-for-hasselsnok-och-sandodla-i-stromstads-kommun/](#) . Hämtad 2026-03-03.

Stockholm Stad. (2024). Strategi för Stockholms utomhusbelysning. Rätt belysning, på rätt plats, vid rätt tillfälle. <https://trafik.stockholm/sites-as-sets/trafik-gator-och-torg/gator-och-torg/belysning/strategi-for-stock-holms-utomhusbelysning.pdf> . Hämtad 2026-03-03.

Umeå kommun. (2018). Vitryggig hackspett. Åtgärdsprogram. <https://www.umea.se/download/18.3f2e2c3e19655f2da143d9bd/1747032683151/%C3%85tgardsprogram%20Vitryggig%20hackspett.pdf> . Hämtad 2026-03-03.

Umeå kommun. (2012). Översiktsplan Umeå kommun Fördjupning för älvslandskapet. <https://www.umea.se/download/18.250f9659174ae4b9794f55/1601292954391/F%C3%B6rdjupning%20f%C3%B6r%20%C3%A4lvslandskapet.pdf> . Hämtad 2026-03-03.

Uppsala kommun. (2026). Cinnoberbaggen i stadsutvecklingen. <https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/sa-arbetar-vi-med-olika-am-nen/sa-arbetar-vi-med-grona-fragor/cinnoberbaggen-i-stadsutvecklingen/> . Hämtad 2026-03-03.

WSP. (2025). Artskydd i samhällsplaneringen. En intervjustudie. Framtagen inom ramen för Boverkets regeringsuppdrag (Boverkets dnr 192/2025). Ej publicerad.

Rättsfallssamling

EU-domstolens dom av 4 mars 2021 i de förenade målen C-473/19 och C-474/19, Skydda skogen.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/ALL/?uri=CELEX:62019CJ0473>

MÖD M 4142-25, 2025-12-23

<https://rattspraxis.etjanst.domstol.se/sok/publicering/48ba878b-c208-4567-8697-5d223c3195af>

MÖD P 12885-23, 2025-05-22

<https://rattspraxis.etjanst.domstol.se/sok/publicering/d5f4e2ef-9bd0-4cb6-ba64-721c6bf6fabb?domstolskod=MMOD>

MÖD P 4389-24, 2025-05-09

<https://rattspraxis.etjanst.domstol.se/sok/publicering/783cf5c4-17ac-46ffb770-938e8621ba17>

MÖD P 11895-24, 2025-04-01

<https://rattspraxis.etjanst.domstol.se/sok/publicering/f6ec2b5c-42d9-43b9-9e06-6c488947de44?domstolskod=MMOD>

MÖD P 2206-24, 2025-02-24

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2025/159326/>

MÖD 2025:3, 2025-02-18

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2025/159115/>

MÖD P 1715-23, 2024-07-11

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2024/147208/>

MÖD P 14048-22, 2024-02-05

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2024/140260/>

MÖD 2023:17 II, 2023-10-10

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2023/134409/>

MÖD M 9596-22, 2023-08-18

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2023/132033/>

MÖD P 3304-22, 2023-06-16

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2023/130239/>

MÖD M 293-22, 2023-06-08

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2023/129733/>

MÖD M 6643-22, 2023-05-30

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2023/129328/>

MÖD P 14414-21, 2023-05-08

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2023/128298/>

MÖD P 10706- 21, 2022-12-20

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2022/122430/>

MÖD P 8475-20, 2022-02-15

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2022/108280/>

MÖD M 4086-20, 2021-05-28

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2021/96008/>

MÖD P 4084-20, 2021-04-29

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2021/93622/>

MÖD P 3722-19, 2020-10-28

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2020/83693/>

MÖD 2014:4, 2014-01-22

<https://www.domstol.se/mark--och-miljooverdomstolen/mark--och-miljooverdomstolens-avgoranden/2014/73953/>

MÖD 2013:13, 2013-04-11

<https://rattspraxis.etjanst.domstol.se/sok/publicering/3006c29d-d0b1-43b6-a201-526b94f81c6c>

Bilaga 1. Artskyddet i fysisk planering och lov, enkät 2025

Sammanfattning

Artskyddsfrågorna har blivit en allt större utmaning i samhällsplaneringen de senaste åren. Denna bilaga sammanfattar och analyserar kommunernas svar på hur de hanterar artskyddsförordningens fridlysningsbestämmelser i fysisk planering och lov under 2025.

På den övergripande nivån har lite mindre än hälften av kommunerna tillgång till planeringsunderlag för fridlysta arter som exempelvis naturvårdsprogram, grönplan, naturvärdesinventering, eller som en del av översiktsplanen. Flera kommuner anger att de tror att artskyddsfrågor i framtiden kommer att fångas upp mer i översiktsplanen, för att underlätta arbetet med fridlysta arter inför och i uppstarten av detaljplaneprojekt.

För detaljplaneläggningen har ungefär 60 procent av kommunerna rutiner eller etablerade arbetssätt för att hantera artskyddet i detaljplaneprocessen. Vanligast är att artskyddet ingår i en checklista för undersökning om betydande miljöpåverkan. Under år 2025 anger kommunerna att det har funnits risk för påverkan på fridlysta arter i över 500 detaljplaner, men bara 12 detaljplaner har upphävts av domstol med anledning av artskyddet.

Majoriteten av respondenterna upplever att artskyddsfrågor i detaljplanearbetet är komplexa, resurs- och tidskrävande samt förknippade med stor osäkerhet kring rättsläge, krav på utredningar och hantering i processen. Det finns en utbredd önskan om tydligare vägledning och bättre stöd från länsstyrelsen, särskilt gällande tolkning av lagstiftning, omfattning av utredningar och hantering av dispenser. Samtidigt finns det exempel på god samverkan och fungerande arbetssätt.

Tidig involvering av ekologisk kompetens och dialog med länsstyrelsen lyfts som framgångsfaktorer, men brist på intern kompetens och varierande kvalitet på konsultutredningar är återkommande utmaningar. Trots dessa utmaningar finns det en viss acceptans för att artskyddet är viktigt och att anpassningar och hänsyn är rimliga, särskilt vid planering på oexploaterad mark.

Bakgrund

Boverket fick i regleringsbrevet för 2025 i uppdrag av regeringen att ta fram en vägledning om tillämpningen av artskyddsförordningen (2007:845) i samhällsplaneringen, med beaktande av Naturvårdsverkets och andra relevanta vägledningar inom området. Uppdraget har initierats av Klimat- och näringslivsdepartementet.

Som en del av att identifiera utmaningar och hinder med artskyddet i samhällsplaneringen förmedlade Boverket extra frågor i Plan-, bygg- och tillsynsenkäten, som varje år skickas till landets 290 kommuner. Svarsfrekvensen för enkäten var 98 procent (285 kommuner). I enkäten ingår både flervalsfrågor och fritextfrågor.

Boverket gjorde en liknande uppföljning år 2018, men det är bara en del av frågorna som är jämförbara. Jämförelse med data från år 2018 görs där så är möjligt.

Kommunernas tillgång till planeringsunderlag för fridlysta arter

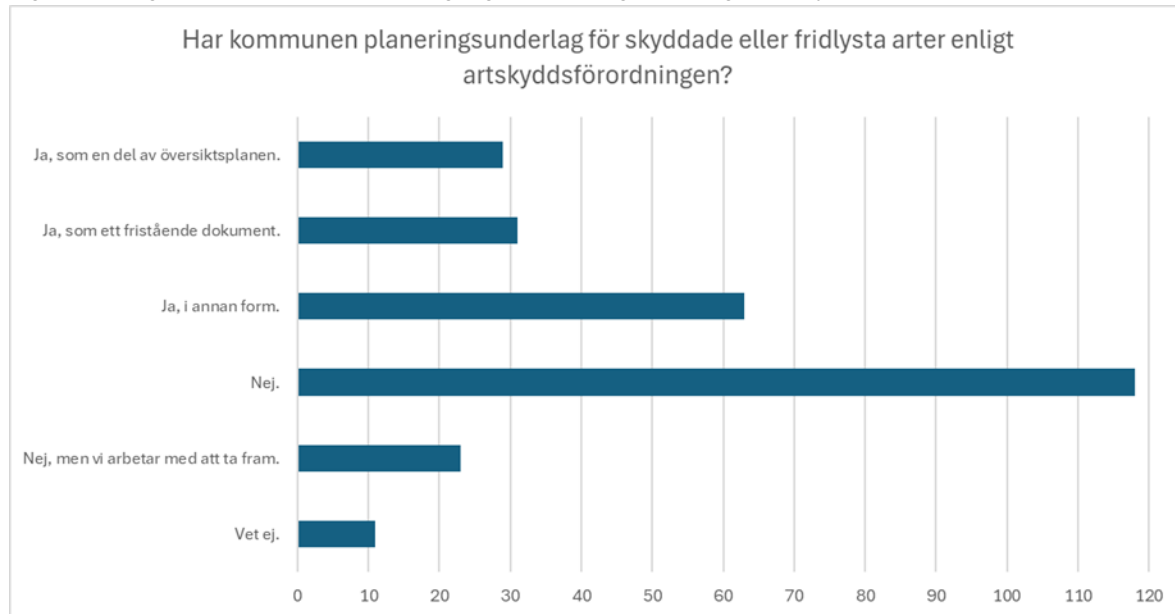
Lite mindre än hälften av kommunerna anger att de har planeringsunderlag för fridlysta arter. En fjärdedel av dessa har det som en del av översiktsplanen, övriga har det som fristående dokument så som naturvårdsprogram, grönstrukturprogram, habitatkartläggningar, befintliga NVI:er och länsstyrelsens underlag. Många kommuner lyfter Artportalen som ett viktigt planeringsunderlag för att arbeta med fridlysta arter. Flera kommuner sammanställer också sina genomförda NVI:er i ett GIS-skikt. Ett fåtal kommuner har med fridlysta arter i sina underlag om ekologiskt särskilt känsliga områden (ESKO) enligt 3 kap. 3 § miljöbalken. Ytterligare 8,4 procent av kommunerna arbetar med att ta fram planeringsunderlag såsom naturvårds- eller grönstrukturprogram, grön- eller blåplan, eller arbetar med det i samband med framtagande av ny översiktsplan.

Drygt 40 procent av kommunerna har svarat att de helt saknar planeringsunderlag för skyddade eller fridlysta arter.

Av fritextsvaren framgår att många kommuner är medvetna om behovet av planeringsunderlag för fridlysta arter och har påbörjat eller genomfört framtagande av inventeringar, utredningar och strategiska dokument. En del kommuner har tagit fram habitatnätverksanalyser för vanligt förekommande arter, till exempel i Norrköping har man kartlagt habitatnätverk för läderbagge och större vattensalamander. Andra kommuner har lokala åtgärdsprogram för specifika arter.

Det framgår också av svaren att det är svårt att ha ett heltäckande planeringsunderlag på övergripande nivå. Dels är det svårt och kostsamt att ta fram, dels kan det snabbt bli inaktuellt. Om artskyddet lyfts i översiktsplanen, ingår det som en del av redovisningen av biologisk mångfald och naturvård.

Figur 13. Diagram över kommunernas tillgång till planeringsunderlag för fridlysta arter.

Källa: Boverket.

Rutiner och arbetssätt i detaljplanläggningen

För fridlysta arter i detaljplanläggningen har nästan 60 procent av kommunerna svarat att de inleder arbetet med att stämma av frågor om skyddade och fridlysta arter internt. Oftast stämmer planhandläggaren av med kommunekolog eller miljöplanerare till exempel under ett uppstartsmöte i samband med planstart. Vissa kommuner beställer alltid en NVI om det är naturmark som tas i anspråk. Vanligt är att fridlysta arter finns med i checklistor för undersökning om betydande miljöpåverkan, att man använder Artportalen eller sina egna GIS-skikt eller involverar kommunekologen för en första bedömning.

En tredjedel av ovanstående kommuner har skriftliga rutiner/arbetssätt för att hantera artskyddet. Det är bara ca 10 procent av kommunerna som har angett att de helt saknar rutiner och arbetssätt för att hantera fridlysta arter i detaljplaneprocessen.

Mer än hälften av kommunerna (delvis överlappande med de som har skriftliga rutiner) inleder detaljplanearbetet med att stämma av frågorna om artskyddet internt med kommunekolog eller miljöplanerare.

Av fritextsvaren framgår att även om fridlysta arter finns med i checklistor så är det inte alltid det kommer med i den fortsatta processen. Många kommuner verkar förlita sig på Artportalen, vilket är vanskligt eftersom denna inte ger en bild av var arter finns utan bara var de har påträffats.

Vanligt med risk för påverkan på fridlysta arter i detaljplan

Nästan 60 procent av de kommuner som har svarat på enkätfrågorna har stött på fridlysta arter i samband med en detaljplan under 2025. Totalt rör det sig om 563 detaljplaner. Siffran är dock sannolikt högre då flera kommuner har svarat ja på frågan om de har påträffat fridlysta arter, men inte angett antal planer. Endast ca 3 procent har svarat "Vet ej", vilket antyder att de allra flesta respondenter har en tydlig uppfattning om huruvida risk för påverkan på skyddade arter har konstaterats eller inte.

Av fritextsvaren framgår att det finns situationer där detaljplanearbetet inte bedöms påverka skyddade eller fridlysta arter, vilket kan bero på olika faktorer såsom områdets karaktär, anpassningar av planen eller tidigare inventeringar.

Vilka arter har varit berörda?

Enkätsvaren visar att de mest berörda arterna är fladdermöss, fåglar (ofta ett stort antal arter), groddjur (framför allt åkergroda och vattensalamander), samt ett flertal växter och insekter. Flera av dessa arter är fridlysta enligt 4, 4 a och 7 §§ artskyddsförordningen, för vilka det är svårt att få dispens från förbuden.

Jämfört med uppföljningen 2018 är det stor skillnad i antalet kommuner som anger vilka fridlysta arter som påträffas i detaljpaneläggningen, se tabellen nedan. Detta kan tyda på en betydligt större medvetenhet och kunskap hos kommunerna om vilka fridlysta arter som påträffas i planläggningen.

Tabell 4. Tabell över vilka fridlysta arter som påträffats i detaljpaneläggning 2025 med siffror från 2018 inom parentes.

Artgrupp	Antal kommuner 2025 (2018)
Fåglar	103 (27)
Fladdermöss	93 (20)
Groddjur	74 (32)
Kärlväxter	54 (24)
Insekter	19 (15)
Kräldjur	19 (13)
Svampar	11 (8)
Mossor	10 (2)
Andra däggdjur	9 (5)
Musslor	4 (2)
Fiskar	4 (1)

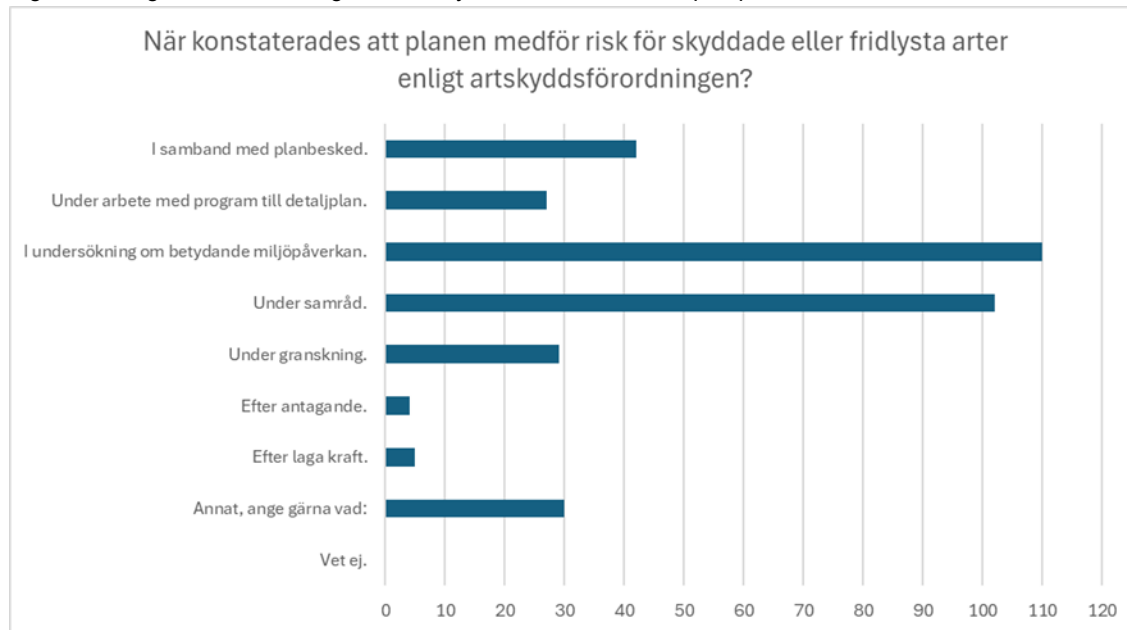
När i planprocessen fridlysta arter kommer in

Majoriteten av respondenterna anger att risk för påverkan på fridlysta arter oftast konstateras antingen "i undersökning om detaljplan riskerar betydande miljöpåverkan" (67 procent) eller i "under samråd" (62 procent),

medan det är minst vanligt att detta konstateras "efter antagande" (2 procent) eller "efter laga kraft" (3 procent). Ingen kommun har svarat "vet ej".

Fritextsvaren visar att konstaterandet ofta sker i samband med eller inför samråd, särskilt nämns i samband med naturvärdesinventeringar och utredningsarbete, vilket ytterligare förstärker bilden av att riskerna identifieras tidigt i planprocessen.

Figur 14. Diagram över när frågan om fridlysta arter kommer in i planprocessen.

Källa: Boverket.

Konsekvenser av fridlysta arter för planarbetet

Enkätresultaten visar att de vanligaste konsekvenserna för planarbetet av att risken för påverkan på fridlysta arter upptäckts är att:

- inventeringar och utredningar genomförs (82 procent)
- skyddsåtgärder inom och utanför planområdet vidtas (52 procent)
- omfattning på planområdet ändras (44 procent)
- via planbestämmelser reglera skyddsåtgärder (40 procent)
- ansöka om artskyddsdispens (24 procent)
- arbeta med alternativ lokalisering (10 procent)
- detaljplanen upphävdes av domstol (7 procent)
- planläggningen avbröts av kommunen (4 procent).

Fritextsvaren konkretiserar att skyddsåtgärder ofta innebär anpassning av markanvändning, bevarande av naturmiljöer, reglering av belysning, flytt

av arter och kompensationsåtgärder, medan artskyddsdispens främst beviljats för specifika arter. Reglering via planbestämmelser omfattar ofta naturmark, trädfällningsförbud och belysningsrestriktioner. Fritextsvaren visar också att detta ofta innebär betydande förseningar, ökade kostnader och ibland minskat exploateringsutrymme.

Av de kommuner som svarat på enkätfrågorna är det 24 procent som anger att de ansökt om artskyddsdispens och att processen ofta är tidskrävande och ibland osäker. Det är dock relativt ovanligt att planarbetet helt avbryts.

Enligt enkäten är det bara 12 detaljplaner under 2025 som har upphävts av mark- och miljödomstol (MMD) eller mark- och miljööverdomstolen (MÖD) med anledning av artskyddet. Med tanke på hur många planer som påverkas av artskyddet och där kommunen behöver hantera fridlysta arter, verkar det som att de flesta kommuner lyckas hantera artskyddet i planen med hjälp av planavgränsning, skyddsåtgärder och dispenser.

Kommunernas erfarenheter av artskyddsfrågor i detaljplanarbetet

Respondenterna beskriver att artskyddsfrågor är komplexa och svåra att utreda. Ofta leder upptäckten av fridlysta arter till fördröjda processer, ökade kostnader och svårigheter att förutse utfall, särskilt då praxis och myndighetsbedömningar varierar. Men det finns också kommuner som berättar hur de har ambitionen att hantera det på ett framgångsrikt sätt.

”Erfarenheten är att artskyddet behöver komma in i ett så tidigt skede som möjligt. Genom att kommunekolog granskar exempelvis planbesked eller planuppdrag kan eventuellt artskyddsfrågor identifieras redan då. Det mest fördelaktiga är att ta fram alla nödvändiga utredningar tidigt innan någon plankarta har upprättats. På så vis kan man anpassa förslaget till fridlysta arter. Under samrådet är Lst roll bland annat att bekräfta det som har identifierats av kommunekolog och utredningar. Med deras hjälp är det lättare att ta hänsyn till skyddade arter. Den största utmaningen är att det kan finnas redan framtagna plankartor, exploateringsavtal eller andra mer muntliga avtal där vi som kommun har ”lovat” byggherren en viss exploatering. Då får man träckla in artskyddet eller ansöka om dispens. Den bästa lösningen är alltså att involvera ekologkompetens i de tidiga skeden så att man kan hitta lösningar som inte påverkar skyddade arter, eller den biologiska mångfalden, negativt. Det bästa är också att inte frimärksplanera och tänka på varje enskild plan för sig, utan att ta ett mer strategiskt grepp kring frågan.”

(Fritextsvar från respondent i storstadskommun)

Behov av stöd och vägledning från länsstyrelsen

En av utmaningarna som flera kommuner lyfter är dialog med och stöd från länsstyrelsen. Ett flertal kommuner upplever det som svårt att få tydliga besked angående kommunens hantering av artskyddsfrågan,

exempelvis inför samråd. En osäkerhet finns gällande hur länsstyrelsen kommer att bedöma kommunens hantering av artskyddet. Det finns en risk att kommunen och inblandade aktörer gör ett omfattande arbete som sedan av länsstyrelsen kanske inte bedöms vara lämpligt, tillräckligt eller kräver stora ändringar. Några kommuner saknar egen ekologisk kompetens och är då i stort behov av stöd från länsstyrelsen.

”Vi upplever att det är artskyddsfrågor i detaljplanearbetet som ofta sätter käppar i hjulet. Det är högre krav på exempelvis beställning av utredningar som i vissa fall behöver vidareutredas ändå, för en liten kommun blir det en hög kostnad. Saknar stöd att luta sig emot och samverkan/stöd från Länsstyrelsen skulle behöva bli bättre.”

(Fritextsvar från respondent i liten kommun)

"12:6 samråd och efterföljande krav på skyddsåtgärder innebär att kommunen behöver genomföra delar av detaljplanen redan innan den antas. Detta leder till att betydande resurser måste satsas innan kommunen vet när, eller ens om, planen kommer att kunna genomföras. Det är svårt att komma vidare i artskyddsfrågor när kommunens konsulter och länsstyrelsen gör olika bedömningar. Det saknas tydlig vägledning kring hur omfattande utredningar som krävs och vid vilken tidpunkt de ska genomföras. Upplevelsen är att länsstyrelsen återkommande efterfrågar ytterligare utredningar och kompletteringar.”

(Fritextsvar från respondent i mindre kommun)

Ett flertal kommuner anger dock att dialogen med länsstyrelsen är god, så det finns en variation mellan länen och kommuner.

När är det tillräckligt utrett?

Många kommuner anger att det är svårt att veta hur långt man ska gå i utredningsarbetet och hur mycket man ska inventera samt vilka ”risker” man ska våga ta. Ekologerna kan uppleva att det blir överdrivet att göra fullskaliga inventeringar för mycket små områden, men för att minimera risk för överklaganden så gör man det ändå.

Rättspraxis med nya domar under en planprocess kan också ändra rättsläget. Detta kan leda till att planer som pågått länge och inte varit så utredningstunga, plötsligt blir mycket stora för att det kommit nya domar. Det gör det svårnavigerat. Nya inventeringar och resultat kan komma efter hand som påverkar hur man kan utforma planen. Bedömningen av påverkan på fridlysta arter upplevs ibland som godtycklig och inte helt transparent.

”Hantering av artskyddsfrågorna är en utmaning att hantera. Stor osäkerhet vad som krävs, vad som är möjligt/rimligt, hur frågorna ska hanteras, konsulter kompetens eller brist på sådan, stor tidsåtgång och stora merkostnader. Utredningsinflation blir resultatet.”

(Fritextsvar från respondent i mellanstor kommun)

Beroendet av konsulter

Kommunerna är beroende av konsulter som ofta har stor kompetens om fridlysta arter, men saknar tillräcklig insikt i hur utredningarna ska utformas för att vara användbara i en detaljplan. Det finns ett behov av stärkt vägledning för de konsulter som arbetar med artskyddsfrågor i planprocesser.

En del respondenter upplever också frustration över bristande kompetens hos vissa konsulter som resulterar i otillräckligt underlag. Då krävs det kompletterande inventeringar, vilket fördröjer tidplaner och innebär mer kostnader.

En respondent lyfter att många större naturkonsulter på senare år mer och mer börjat dela upp sina utredningsrapporter så att man som kommun uppmanas att beställa en NVI, en fladdermusutredning, en artskyddsutredning, en groddjursinventering, med mera. Det är oklart om denna fragmentering av artkunskapen bidrar till ett bättre kunskapsunderlag eller om det bara gynnar det enskilda företaget. Samtidigt bidrar riktade utredningar till ett djupare kunskapsunderlag om olika arter.

Avsaknad av vägledning om processen

Flera respondenter uppger att det saknas en vägledning i vilken ordning olika utredningsmoment ska ske och vilka frågor som är bra att ställa sig i planarbetet. Det är osäkert om artskyddet alltid fångas upp vid framtagande av NVI:er. Risken finns att dessa frågor kommer sent i arbetet, ibland i samband med yttranden som hävdar att det finns vissa arter inom området. En del kommuner önskar stöd vid upphandling av konsultstöd gällande vad som ska efterfrågas och upplägg utav arbetet med artinventeringar och det efterföljande arbetet med artskyddsutredning. En del kommuner känner sig osäkra på om artskyddsutredningen kan inkluderas i arbetet med strategisk miljöbedömning.

Brist på kopplingar mellan PBL och miljöbalken

Några respondenter anger att lagstiftningarna PBL och miljöbalken inte hänger ihop och att det borde finnas en hänvisning till artskyddet i PBL eller att det ska vara en av ingripandegrunderna för länsstyrelsen enligt 11 kap. PBL.

Det blir också en krock mellan PBL som handlar om att väga intressen och miljöbalken som inte medger någon avvägning, utan ”alltid” har företräde.

”Jag upplever att artskyddsförordningen trumfar alla andra intressen och riskerar att orsaka en suboptimerad stadsplanering.”

(Fritextsvar från respondent i större kommun i storstadsregion)

”Komplicerad fråga, där det bör arbetas för en tydligare lagstiftning. Där gränsdragningen mellan PBL och Miljöbalken kan vara otydlig.

Att utreda länsstyrelsens prövningsgrunder gällande artskydd skulle vara något att se över tex.”

(Fritextsvar från respondent i mindre kommun)

Fördröjda planprocesser

Även om fridlysta arter upptäcks tidigt i processen kan inventeringar och utredningar ta lång tid. Om behovet av utredningar uppmärksammas vid fel tid på året, då dessa behöver genomföras under specifika perioder, kan enskilda inventeringar och utredningar fördröja planprocessen rejält.

Viktigt att ha en bra dialog och att det görs i rätt fas så att man inte missar rätt säsong för utredningsarbete. Minst två varma säsonger kan gå åt till enbart utredning på grund av artskyddsförordningens krav.

Artskyddet i lov och förhandsbesked utanför detaljplan

Enkätresultaten visar att ca 70 procent inte har konstaterat risk för skyddade eller fridlysta arter enligt artskyddsförordningen under år 2025 i beslut om förhandsbesked eller lov utanför detaljplan eller områdesbestämmelser. Den höga andelen indikerar att frågan om skyddade eller fridlysta arter sällan aktualiseras eller uppmärksammas i dessa ärenden.

En betydande andel, ca 20 procent, har svarat att de inte vet om det har konstaterats risk för skyddade eller fridlysta arter i beslut om förhandsbesked eller lov utanför detaljplan eller områdesbestämmelser under år 2025.

Sammanfattningsvis visar resultaten att risk för skyddade eller fridlysta arter sällan konstateras i samband med beslut om förhandsbesked eller lov utanför detaljplan eller områdesbestämmelser. Samtidigt finns det en inte obetydlig osäkerhet i frågan, vilket antyder att det kan finnas utrymme för förbättringar i hanteringen och kunskapen kring artskyddsfrågor i dessa processer.

Boverket

Box 534, 371 23 Karlskrona
Telefon: 0455-35 30 00
Webbplats: www.boverket.se